

Turizm sektörünün finansal yeniden yapılanması

Sektörün mevcut durumu, salgından çıkış planı ve öneriler

30 Temmuz 2020

2009 yılından beri hızla büyüyen ve ekonomiye katkı sağlayan Turizm sektörü COVID sürecinden fazlasıyla etkilenmiştir. Sektörün toparlanması için verilen desteklere ek kapsamlı finansal çözümler sunulmalıdır (1/2)

Yönetici özeti

Sektörün mevcut durumu

- ▶ Milli gelirin %5'ini doğrudan ve %12'sini dolaylı olarak oluşturan turizm sektörü, 2019 yılında yaklaşık 52 milyon yabancı turiste hizmet vererek 34,5 milyar dolar gelir yaratmıştır
- ▶ Turizm sektörü, 64 sektörlü Türkiye ekonomisi tanımlamasında, 30+ sektörü geriye besleyen ve doğrudan ve dolaylı etkileri ile istihdamın yüzde 10'una yakın kapasite oluşturan stratejik bir sektördür
- ▶ Turizm sektörü, döviz kazandırıcı etkisiyle cari açığın azaltılmasında ve dengenin sağlanmasında büyük bir öneme sahiptir
- ▶ Sektör işletmeleri, özellikle 2010'lu yılların başından itibaren yüksek oranlı yatırım harcamaları yaparak sektör kapasitesini geliştiriyorken, 2015-2016 yıllarında yaşanan bölgesel siyasi dalgalanmalar ve içinde bulunduğumuz KOVID-19 sarsıntısı sektörün nakit darboğazı ve 16 milyar dolara ulaşan borç stok ile karşı karşıya bırakmıştır. Mayıs 2020 itibarı ile kredi takibe dönüşüm oranı %7'dir ve sene sonu itibarıyla bu oran 2 katına çıkabilecektir
- ▶ Sektörün Turizm Stratejisi Master Planı'nda 2023 yılı için hedeflenen \$ 65 milyar turizm gelirin ulaşması için en kritik konu, sektörün zayıf finansal yapısının güçlendirilmesi ihtiyacıdır
- ▶ 2019 yılında yurtdışından gelen ziyaretçilerin gecemelerde %70, gelirlerde ise %80 payı olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda, yurt dışından gelecek turist sayısında yaşanacak bir düşüşün yeri turistlerle telafi edilemeyeceği gözlemlenmektedir

Kovid-19 salgınının etkileri

- ▶ KOVID-19 virüsü salgını turizm sektörü için uluslararası arenada daha önce eşine rastlanmamış bir krizdir
- ▶ Dünya Turizm Örgütü, sınırların açılmasına bağlı olarak, uluslararası turizmin, 2020 yılında %58 ila %78 arasında düşeceğini öngörmektedir Bu çerçevede turizm sektöründe küresel ölçekte 100 ila 120 milyon istihdam kaybı olması beklenmektedir
- ▶ Dünya Turizm ve Seyahat Konseyi (WTTC) de, 2020 yılında küresel turizm sektörünün bir önceki seneye göre hem gelir, hem de istihdam açısından %60'a kadar küçülebileceğini öngörmektedir
- ▶ Salgının görülmeye başlandığı Mart 2020 itibarıyla ülkeye gelen turist sayısında %70 azalma meydana gelmiş, daha sonrasında sınırların kapatılmasıyla birlikte ise Nisan ve Mayıs aylarında turist sayısı neredeyse sıfıra düşmüştür
- ▶ Kovid-19 salgını sonrasında 2019 yılı turizm gelirlerine 2022 yılı ve sonrasında ulaşılması mümkün gözükmemektedir
- ▶ Son 10 yıl içinde gerçekleştirilen yoğun yatırım harcamalarına bağlı olarak 16 Milyar dolara ulaşan Turizm sektörü borç stokunun, Kovid-19 salgını süreci ile birlikte toparlanma süresinin sektöre özel olarak çok uzun bir süre alacağı tespitlerinden hareketle, sektörün kendi özkaynakları karşılama zor gözükmemektedir
- ▶ Türk Turizm Sektörünün Türkiye kalkınma stratejisi açısından kritik önemi dikkate alındığında, Kovid-19 sarsıntısını en az hasarla aşabilmek için, sektöre özel olarak geliştirilmiş bir iyileştirme ve destek programının oluşturulması önerilmektedir

2009 yılından beri hızla büyüyen ve ekonomiye katkı sağlayan Turizm sektörü COVID sürecinden fazlasıyla etkilenmiştir. Sektörün toparlanması için verilen desteklere ek kapsamlı finansal çözümler sunulmalıdır (2/2)

Yönetici özeti

- ▶ Turizm dışarıdan kaynaklı bir sağlık afeti ile karşı karşıya ve en çok olumsuz etkilenen sektör olması nedeniyle mücbir sebep koşullarında değerlendirilmesini önermekteyiz
- ▶ Sektörün 2019 yılı gelir seviyesini yakalaması için en az iki yıl boyunca desteklenmesi ihtiyacı bulunmaktadır. Başta konaklama sektörü olmak üzere tüm turizm değer zincirinin uygun koşullarla uzun dönemli sermaye ve diğer finansal araçlar ile desteklenerek yatırımların ve istihdamının korunması açısından önem arz etmektedir
- ▶ Bu çerçevede:
  - Tesislerin açılmadığını, açılanların da çok düşük doluluklarla çalışılacağına değerlendirildiğinde Hükümetin sağladığı Kısa Çalışma Ödeneği'nin turizm sektörü için 2020 yılı sonuna kadar sektöre uygun bir biçimde yeniden düzenlenerek uzatılması (istihdam kayıplarının önüne geçecektir),
  - KGF Garantili Krediler kapsamında sektöre özgü ayrı bir orta vadeli işletme kredisi programı oluşturulması,
  - Mevcut "Finansal Yeniden Yapılandırma" programının, turizm sektörü özelinde ve Kredi Garanti Fonu katkısının da değerlendirilmesi suretiyle süratli işlerlik kazanacak bir yapı ile yeniden tasarlanması,
  - Sektörün "afet" durumundan etkilendiği (sağlık afeti) kabulüyle yükümlülükleri için "donma süresi" sağlanması, vergi / sigorta borçları ile kira, kesin izin, kesin tahsis, irtifak hakkı, kullanma izni, yararlanma, hasılat payları, süre uzatımı taksit ödemeleri, ecrimisil gibi ödemelere muafiyet getirilmesi veya daha uzun sürelerle ertelenmesi,
  - Turizm sektörünün tarihi faaliyet düzeyine ulaşarak borç yükünü yönetebilmesi için, sektör borç stokunun refinansmanı ve eş zamanlı Özkaynak desteği sağlanmasına yönelik Kalkınma Bankası gibi bir ihtisas bankası bünyesinde, devletin doğrudan destek sağlayacağı ve sektör kuruluşlarının da "varlıklarıyla" destekleyeceği (Hisse Senedine dönebilecek Geri-Alım Opsiyonlu Bono) münhasır bir ihtisas fonunun oluşturulması,
  - Son olarak 2020 yılı başında TTYD tarafından gerçekleştirilen "Turizmde Dönüşüm Senaryoları" raporu çerçevesinde sektörü süratle dönüştürecek yeni normalleşmeye ve trendlere uyumlayacak, "Turizmde Fiziksel Dönüşüm", "3. Yaş turizmi", "Sağlık turizmi" ve "Bireysel İrtifak ve Karışık Kullanımlı Konaklama" modellerinin ivedilikle uygulamaya alınması ve gerekli yapısal değişikliklerin yapılarak mevzuatın süratle uyumlanması halinde sektörün bu zorlu süreci en az hasarla atlatarak yeniden 2033 yılında 100 milyar dolarlık turizm geliri hedefine ulaşmasını sağlayacaktır

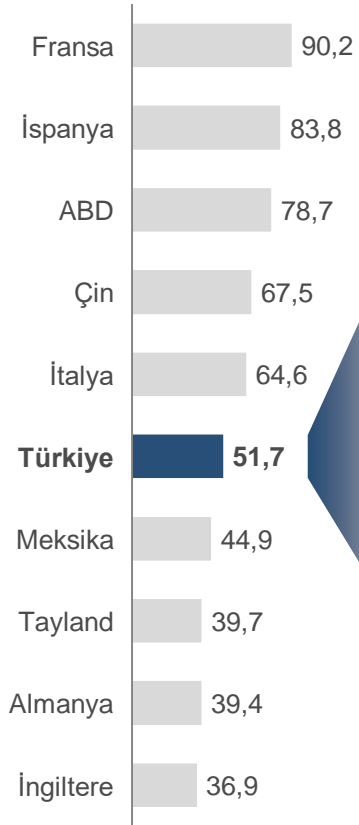
Finansman ihtiyacı ve öneriler

Türkiye turizm sektörü, ülke ekonomisi için yüksek öneme sahiptir ve yıllar içerisinde ağırlığını artırmıştır

Türkiye turizm sektörünün dünyada ve Türkiye'deki konumu

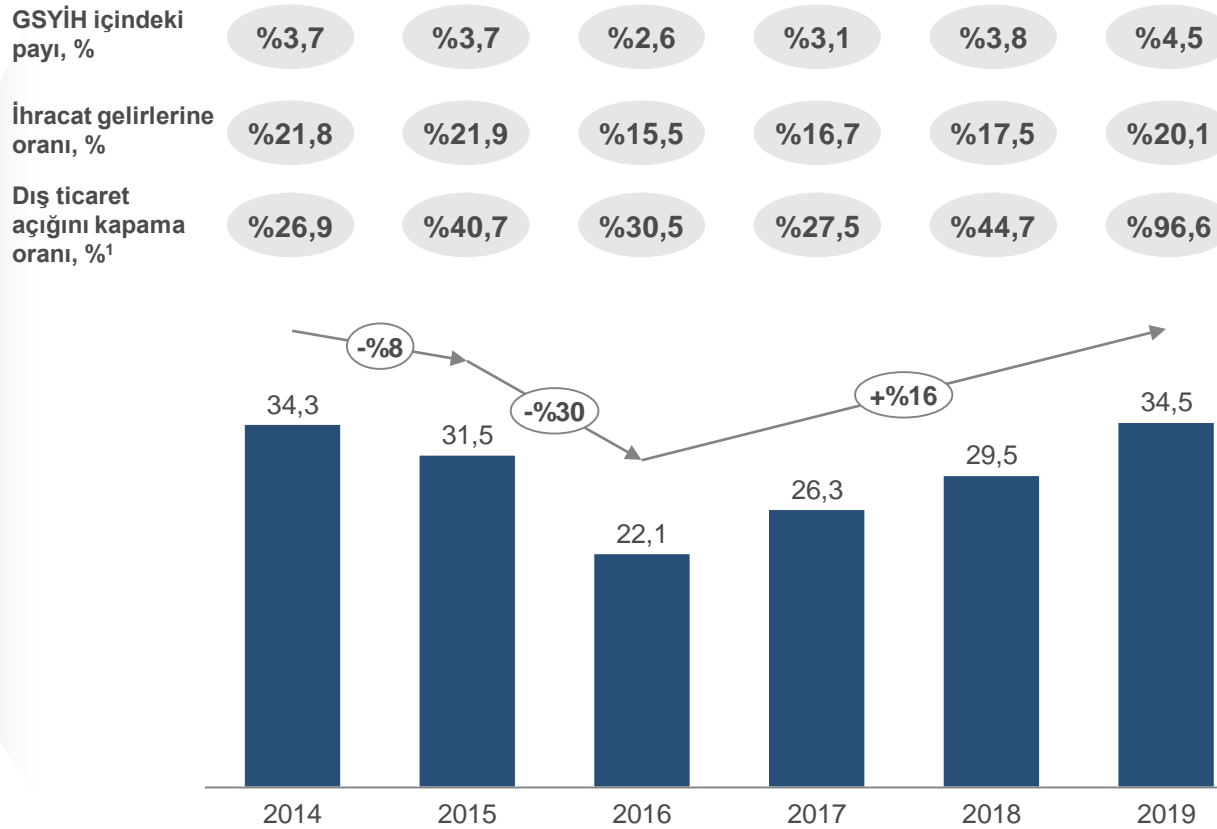
En çok turist çeken ülkeler, 2019

Milyon kişi

Turizm gelirleri, 2014-19

Milyar \$

Türkiye'de turizm sektörü

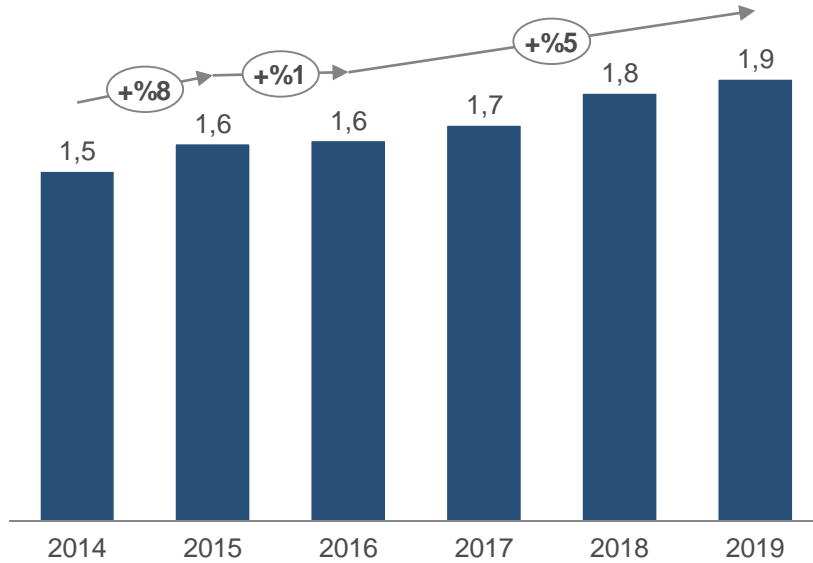
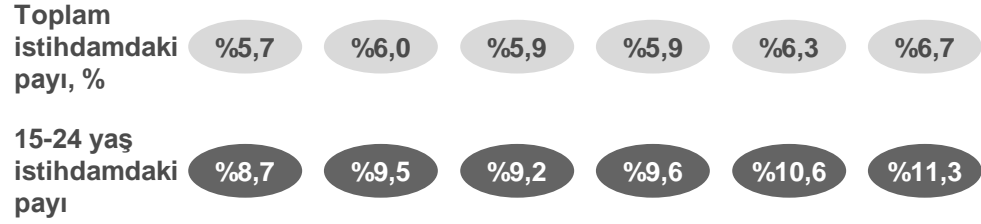
- ▶ Milli gelirin %5'ini ve dolaylı olarak %12'sini oluşturan turizm sektörü, 2019 yılında yaklaşık 52 milyon yabancı turiste hizmet vererek 34,5 milyar dolar gelir yaratmıştır
- ▶ Dünyada en çok turist çeken 6. ülke olan Türkiye, mevcut potansiyelini tam olarak kullandığında daha üst sıralara yükselebilecek bir konumdadır
- ▶ Sektörün dış ticaret açığının kapanmasına katkısı da yıllar içinde artmaktadır. Sektörde gelirlerin artıp giderlerin azalmasıyla, 2019'da sektör dış ticaret açığının %97'sini kapatabilen bir konuma gelmiştir (2019 yılında 30,1 milyar net turizm gelire karşılık 31,1 milyar dış ticaret açığı bulunmaktadır)
- ▶ 2019 yılında yaşanan büyümeyle 2020'ye dair beklentilerini artıran sektör, yeni yatırımlar yapmaya başlamış ve 2023 yılında 65 milyar \$ turizm geliri hedeflemiştir
- ▶ Sektör, salgının etkisi görülene kadar hedeflerine kararlı bir şekilde ilerlemeye devam etmekteydi

1. Net turizm gelirlerinin, dış ticaret açığına bölünmesiyle elde edilmiştir. Turizm sektörünün gelirlerinin, mal ticaretinden kaynaklı açığın finansmanına net katkısını göstermektedir

Turizm sektörü, Türkiye'nin istihdamında doğrudan ve dolaylı olarak önemli bir rol oynamaktadır – özellikle genç nüfusun istihdamındaki payı yüzde 10'un üzerindedir

Türkiye turizm sektörünün istihdama ve diğer sektörlere katkıları

Türk turizm sektörünün doğrudan istihdama katkısı¹ 15+ çalışanlar, Milyon kişi

Türk turizm sektörünün ekonomiye ve istihdama dolaylı katkıları

Turizm sektörü, doğrudan sağlamış olduğu istihdama ek olarak, inşaat, tarım, imalat ve hizmet sektörlerine de **dolaylı istihdam** sağlamaktadır

64 sektörlü girdi-çıkıtı tablosu incelendiğinde, **31 sektörün** turizm sektörü tarafından **yüksek geri besleme gücüne** sahip olduğu görülmektedir

Çeşitli araştırmalar, **turizm sektöründeki her bir birimlik istihdamın**, etkilenen **diğer sektörlerde yarım birimlik bir istihdam** yarattığını göstermektedir, ve bu rakam girdi-çıkıtı tablolarının çıktılarıyla örtüşmektedir

Bu bilgiler ışığında, **turizm sektörünün doğrudan ve dolaylı olarak 2,8 milyonluk bir istihdam** yarattığı söylenebilmektedir, ve bu rakam **toplam istihdamın yüzde 10'unu** oluşturmaktadır

Kovid-19 pandemisi sonrasında yeni turizm ürünü değerlendirirken turizmin ülke sathında ve 12 aya yayılması ve kişi başına harcamanın sürdürülebilir bir şekilde artması için bazı aksiyonlar önerilmektedir

Turizmin ülke çapında geliştirilmesi ve gelirlerin artırılması için öneriler

Ülkemizdeki mevcut tatil kullanımı envanterinin ve potansiyel cazibe merkezlerinin fiziksel dönüşümünün ve kapasite kullanım oranlarının artırılmasının desteklenmesi

Kovid-19 pandemisi sonrasında daha da kıymetli hale gelen turizm rezidansları ve karışık kullanımlı (mixed use) gibi uzun dönemli konaklamayı özendirerek yapılaşma dönüşümü desteklerinin oluşturulması

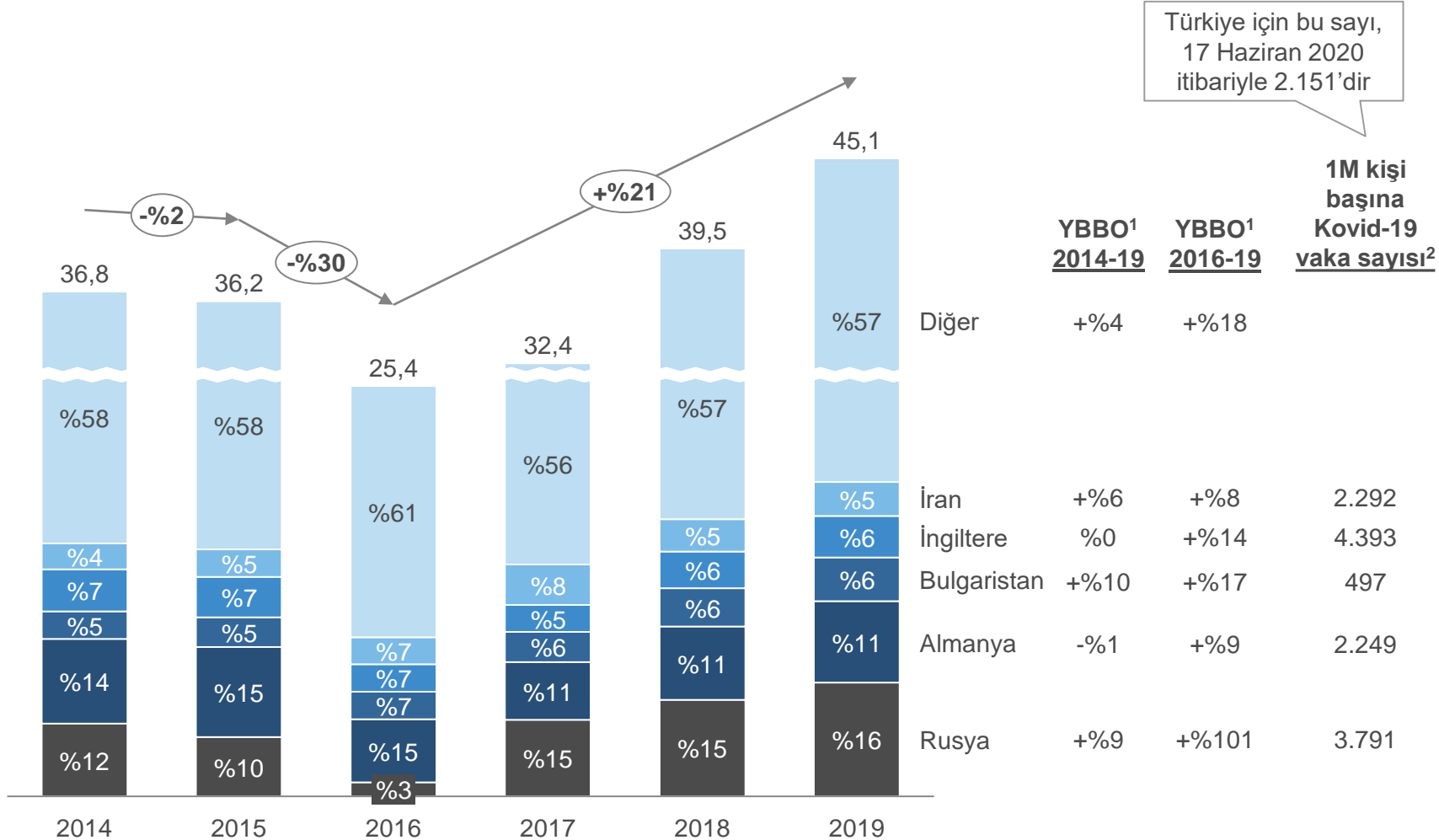
Tanıtım atağı gibi somut ve faydalı politikaların devam ettirilerek sektörün orta-uzun vadede rekabetçiliğinin de sağlanması

Üçüncü yaş turizminin sağlık turizmi alt bileşenini de içerecek şekilde yaygınlaştırılması

Yıllar içinde pazarın önemli bir kısmını oluşturan 5 ülke genel olarak değişmemiştir, ve bu ülkelere ziyaretçi gelmediğinde başka pazarlardan bunun telafisi çok zordur

Yabancı ziyaretçilerin milliyetlere göre dağılımı, 2014-19
Milyon kişi

Türkiye'de turizm sektörü

- ▶ Yabancı ziyaretçilerin %43'ü, Rusya, Almanya, Bulgaristan, İngiltere ve İran'dan gelmektedir. Bu ülkelerin payı yıllar içerisinde pek değişmemiştir
- ▶ 2015 Rusya krizinin etkilerinin görüldüğü 2016 yılına baktığımızda, bu ana ülkelere çeşitli sebeplerden ötürü yaşanan turist kaybının telafisinin çok zor olduğu görülmektedir
- ▶ 2019 yılında güçlü bir büyüme gösteren ziyaretçi trafiğinin gelişimi, salgının etkisiyle büyük bir risk altına girmiştir
  - Rusya ve İran, salgının etkilerini önemli derecede yaşayan ülkelerdendir, ve salgından ötürü bu ülkelere gelen turistlerde düşüş olacaktır
  - Almanya, vatandaşlarını 31 Ağustos 2020'ye kadar Schengen bölgesi dışına çıkmaması konusunda uyarmıştır
  - İngiltere, 3 Temmuz'da Türkiye'ye gidecek olan turistlere karantina muafiyetini kaldırmıştır

1. Yıllık bileşik büyüme oranı

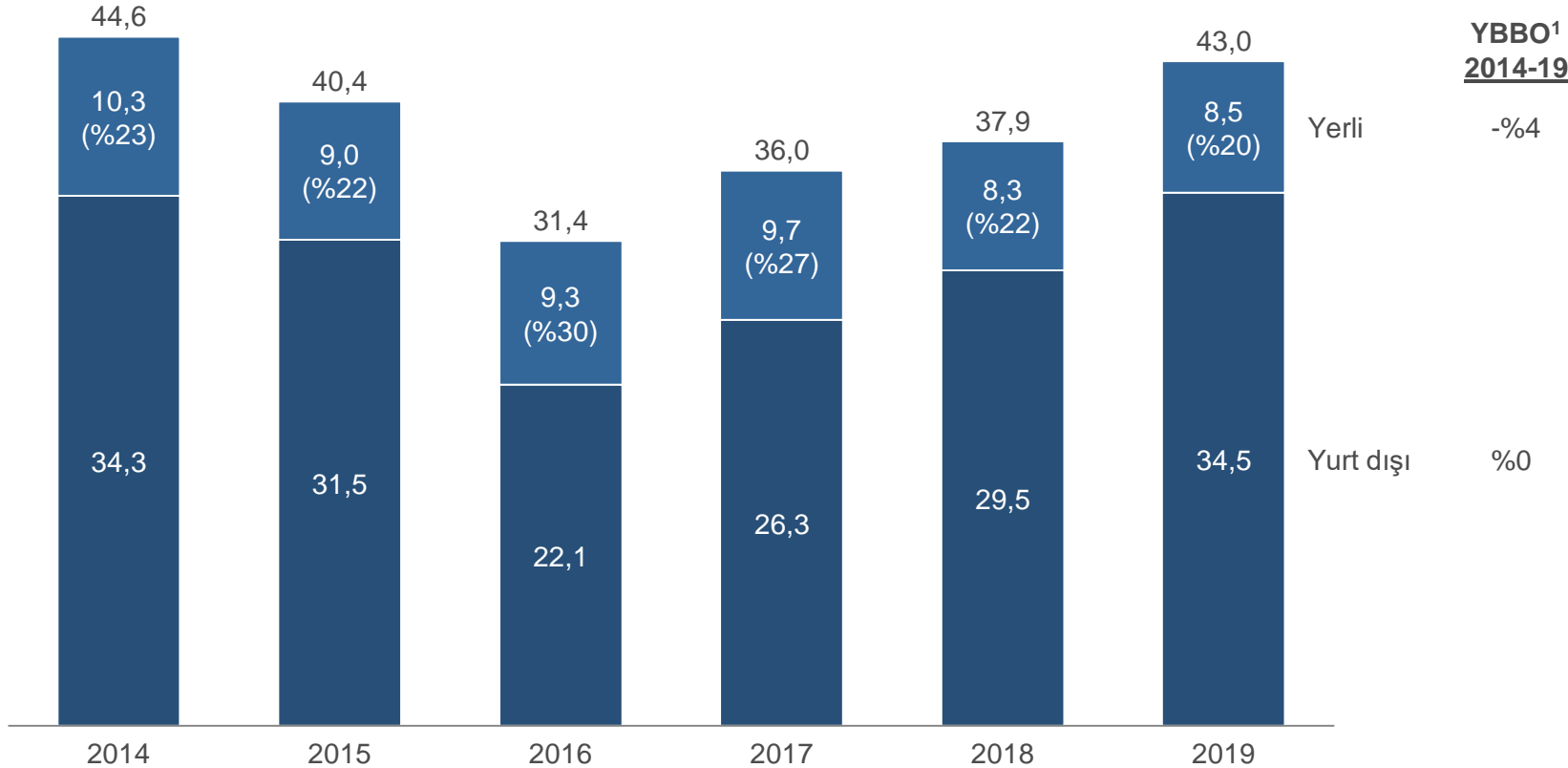
2. 17 Haziran 2020 itibarıyla

Kaynak: TÜİK; Kültür ve Turizm Bakanlığı; TTYD; Masabaşı araştırmalar

Sektörün yakın geçmişi incelendiğinde, yerli turistin gelirlere olan katkısının tek başına yabancı turist kaybını dengeleyecek seviyede olmadığı görülmektedir

Yerli ve yabancı ziyaretçilerden elde edilen turizm geliri, 2014-19
Milyar \$

- Yerli turistlerin gelirlerdeki payının yıllar içerisinde azaldığı gözlemlenmektedir
- Ayrıca, 2019'daki gelir payı (%20) düşünülduğünde, yurt dışından gelecek turist sayısında yaşanacak bir düşüşün yerli turistlerle telafi edilemeyeceği görülmektedir.

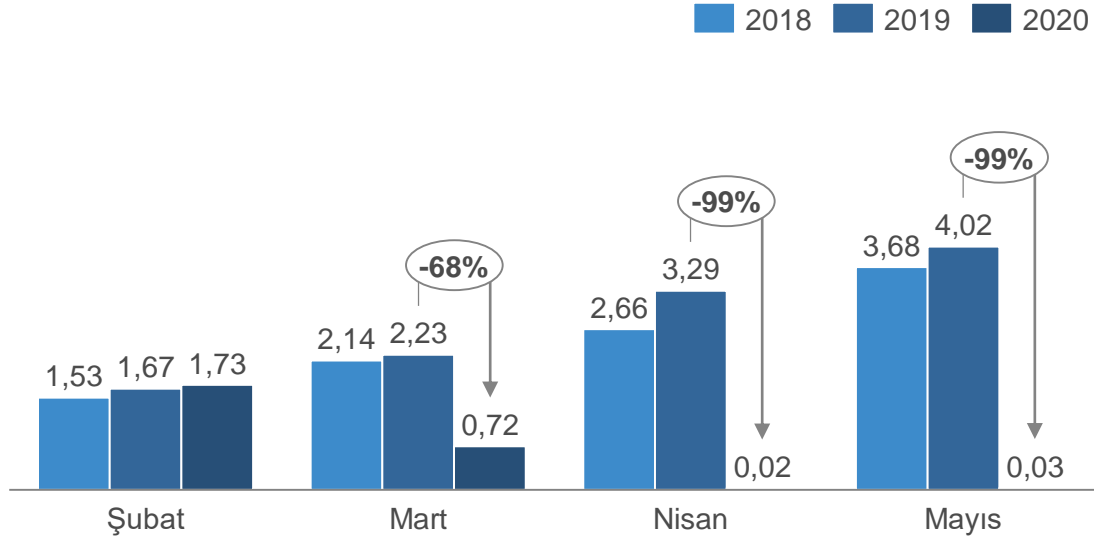
1. Yıllık bileşik büyüme oranı

Kaynak: TÜİK; IMF World Economic Outlook; TTYD; Masabaşı araştırmalar

Sektör, Kovid-19 salgınıyla birlikte zorlu bir sürecin içerisine girmiştir. Yurt dışı turistlerin tesislerdeki konaklama/ geceleme payı düşünüldüğünde, sektörün durma noktasına geldiği görülmektedir

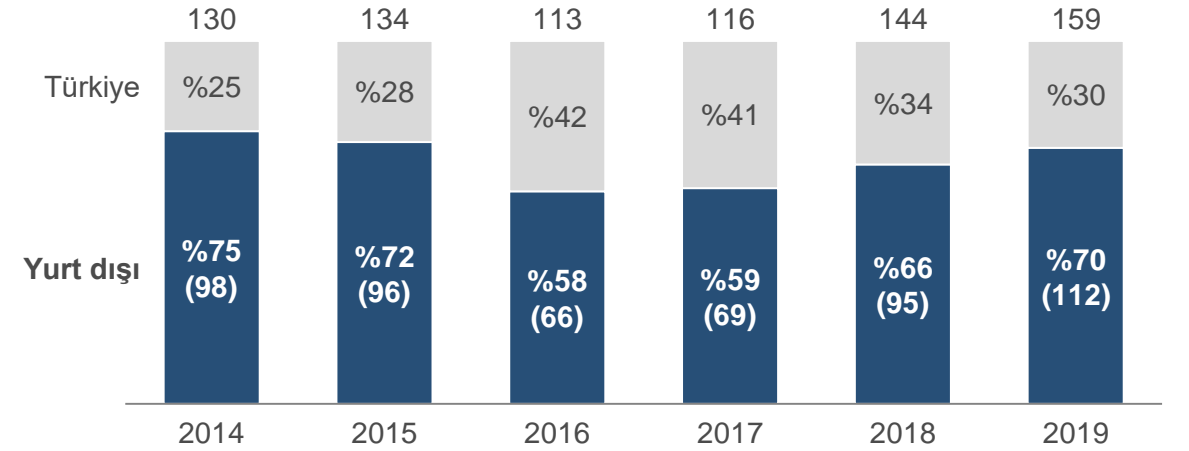
Kovid-19 salgınının Türkiye turizm sektörüne etkileri

Türkiye'ye gelen yabancı ziyaretçiler, 2018-20
Milyon kişi

- Mart ayındaki salgın başlangıcı nedeniyle ani bir duruş yaşayan sektör, faaliyetlerini durdurma noktasına gelmiştir
- Nisan ve Mayıs aylarında yurtdışından ziyaretçi girişi çok düşük seyretmiştir. Haziran ayında da benzer bir seyir beklenmektedir. Yaz aylarında da ülkeler arası seyahat kısıtlarının kalkacağı tarihler konusunda süren belirsizlik ve pandemi sonrasında seyahat ve konaklama alışkanlıklarındaki potansiyel değişiklikler nedeni ile bu rakamın çok düşük seyretmesi beklenmektedir

İkamet ettikleri ülkelere göre konaklama tesislerinde geceleme sayısı, 2014-19
Milyon gece

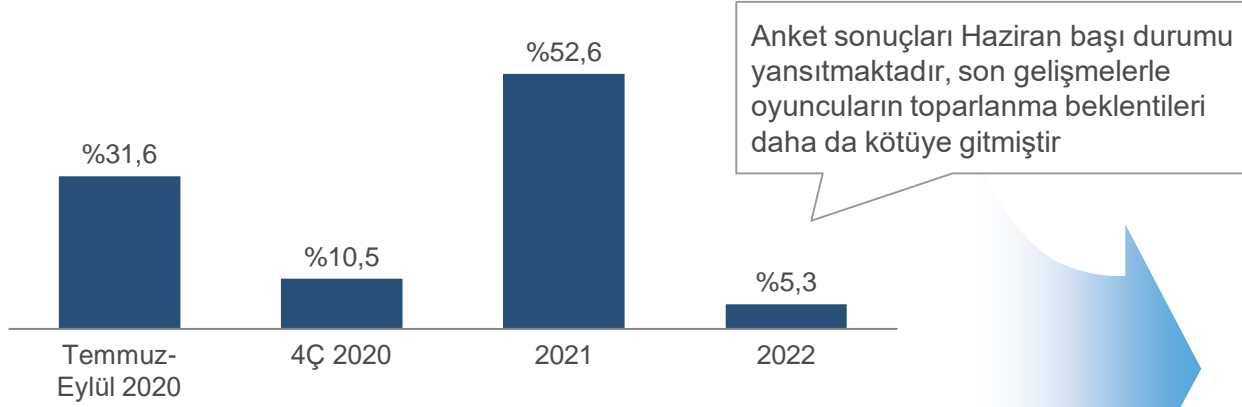
- Turizm işletme belgeli konaklama tesislerindeki geceleme sayıları incelendiğinde, yurt dışından gelen turistlerin yüksek payı görülmektedir
- Yurt dışından turistlerin gelmemesi, sektörün faaliyetlerinde ciddi duraksamalara neden olabilecektir

Sektör oyuncularıyla yapılan anket çıktıları da öncü göstergeleri desteklemektedir

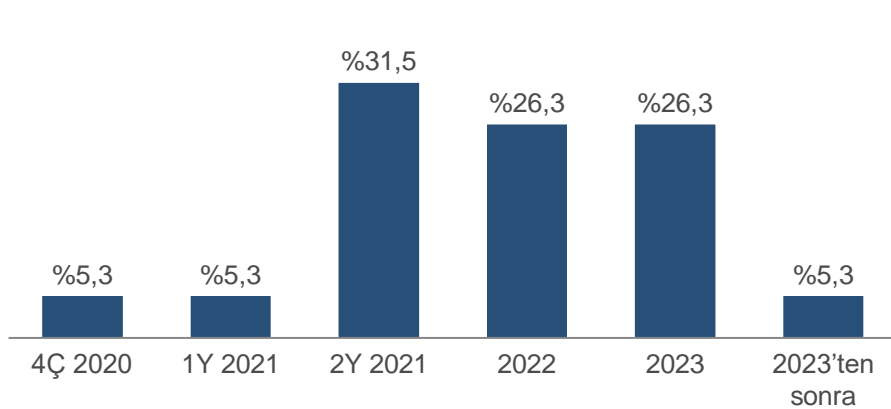
TTYD & EY-Parthenon Kovid-19 Turizm anketi çıktıları, Haziran 2020

Katılımcıların yüzdesi (n=19)

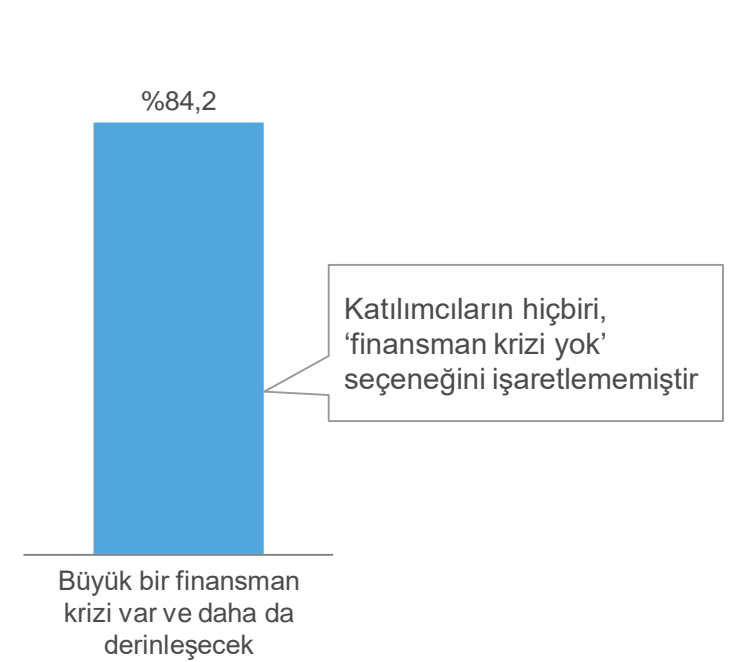
Yabancı turistlerin Türkiye'yi ziyaret etmeye başlangıcı¹

Yabancı turistlerin 2019 seviyelerine ulaşma süresi²

Kovid-19'un turizm sektörü üzerinde yarattığı finansman krizinin ölçeği³

- Salgından etkilenen ülkeler ve bu ülkelerin uygulamış olduğu karantina politikaları, sektörün en büyük gelir kalemi olan yabancı turistlerin Türkiye'ye gelişini geciktirmektedir
- Sektör oyuncularını, büyük bir finansman krizi içerisinde olduğunu belirtmiştir ve bu krizin daha da derinleşmesi öngörülmektedir

1. Yabancı turistler sizce ne zaman Türkiye'ye seyahat etme konusunda kendilerini tekrardan güvende hissedecekler?

2. Türkiye'ye gelen toplam yabancı turist sayısı, sizce ne zaman 2019'daki seviyelerine ulaşacak?

3. Sizce COVID-19 pandemisinin Türkiye turizm sektöründe yarattığı finansman krizinin ölçeği ne boyuttadır?

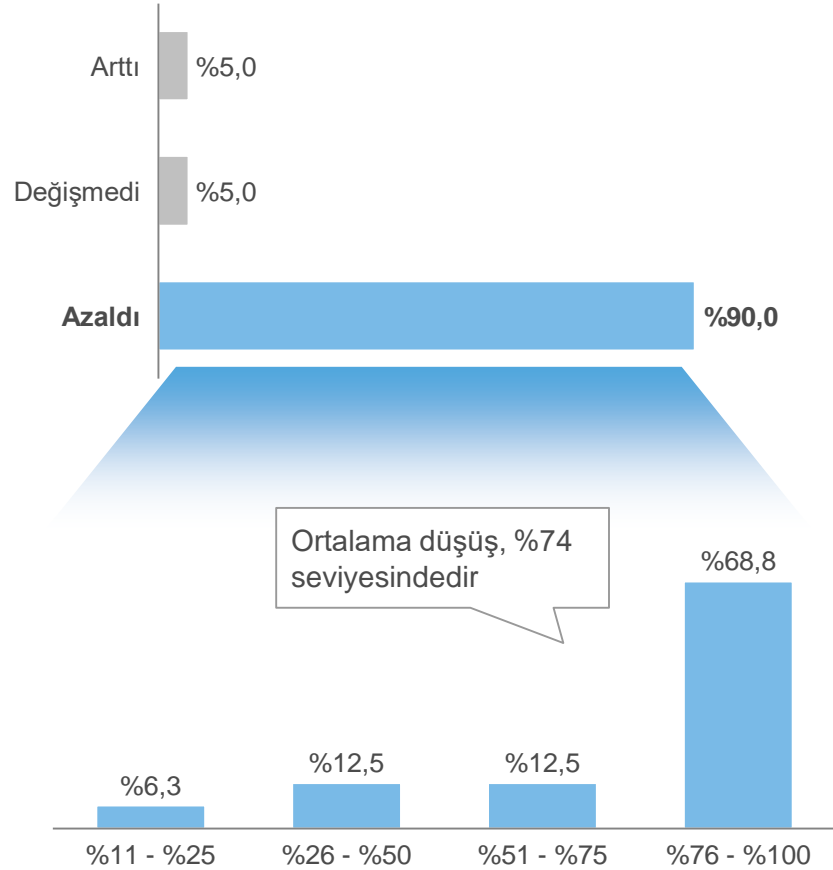
Kaynak: TTYD üyeleri, EY-Parthenon analizi

Sektör oyuncularının Mart-Nisan 2020 aylarındaki cirolarında geçen seneye göre ciddi bir düşüş yaşanmış, 2020 yazı için yapılan rezervasyonlar da iptal edilmiştir

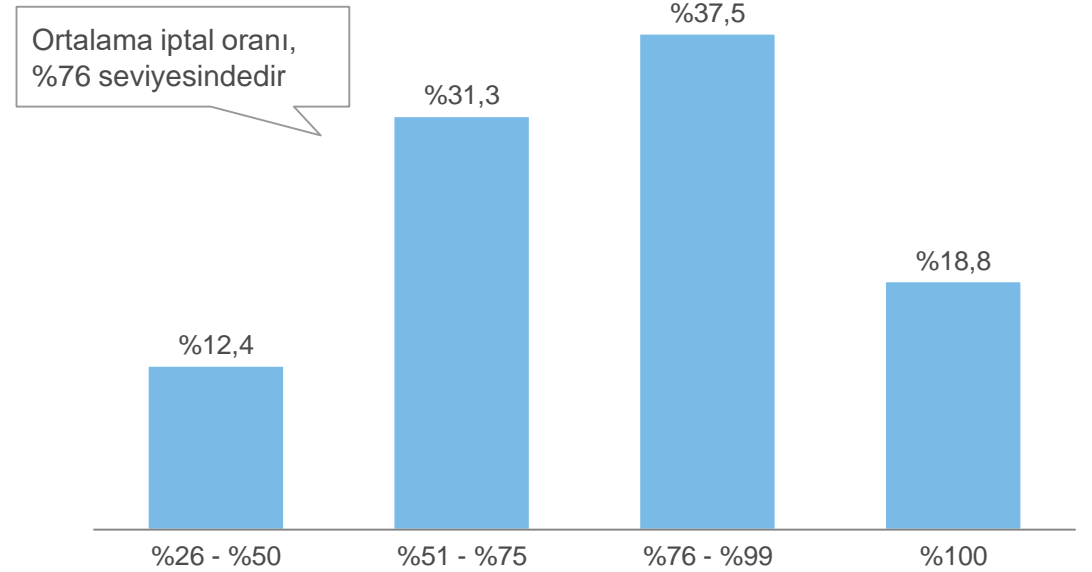
TTYD & EY-Parthenon Kovid-19 Turizm anketi çıktıları, Haziran 2020

Katılımcıların yüzdesi (n=19)

Mart-Nisan 2020 aylarında 2019'a kıyasla ciro değişimi¹

Haziran-Ağustos 2020 aylarındaki rezervasyonların iptal edilme oranı²

- Salgının başından beri zor bir dönemden geçen turizm sektörü oyuncuları, bu yaz dönemindeki yaşanan rezervasyon iptalleri ve talep düşüşüyle de ciro ve nakit üretimlerinde ciddi bir düşüş yaşamaktadır
- Turizm sektöründeki oyuncuların %90'dan fazlası, performanslarının salgın bittikten en az 1 sene sonra 2019 seviyelerine yaklaşacağını düşünmektedir

1. Mart ve Nisan ayları ortalama cironuz 2019'un aynı aylarına kıyasla ne düzeyde etkilendi?

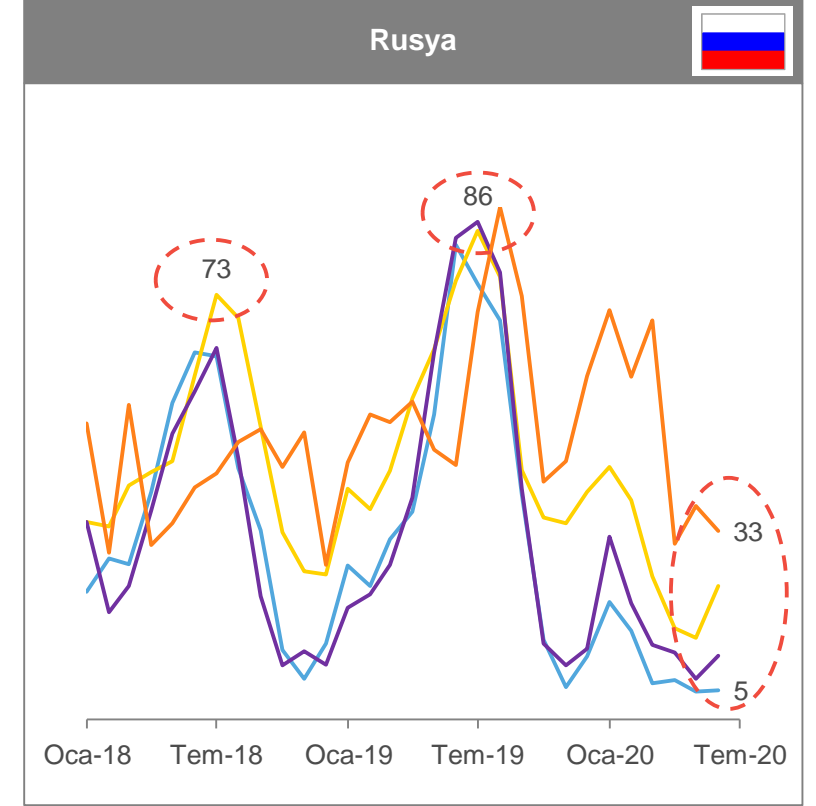
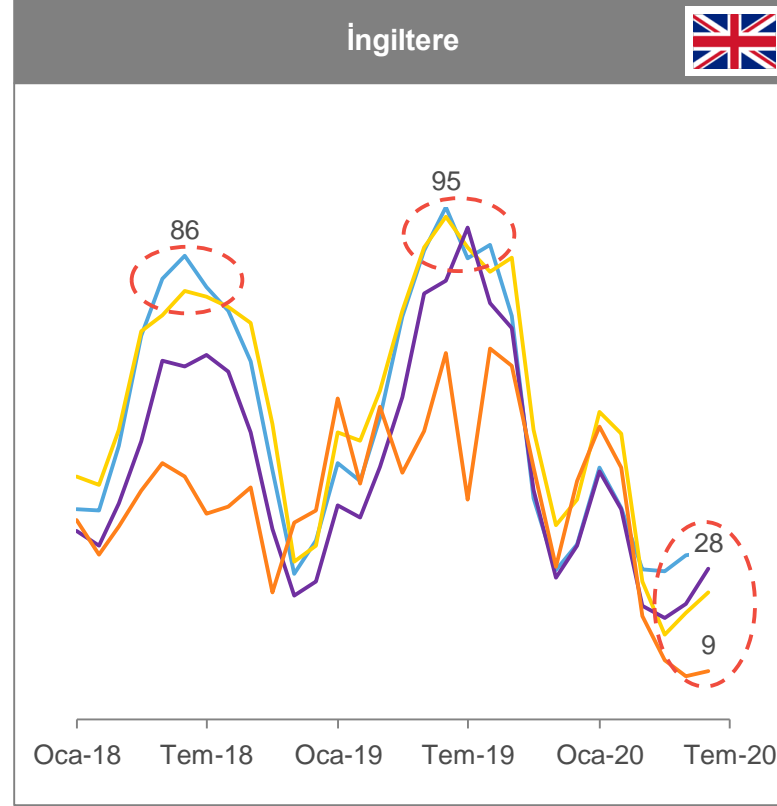
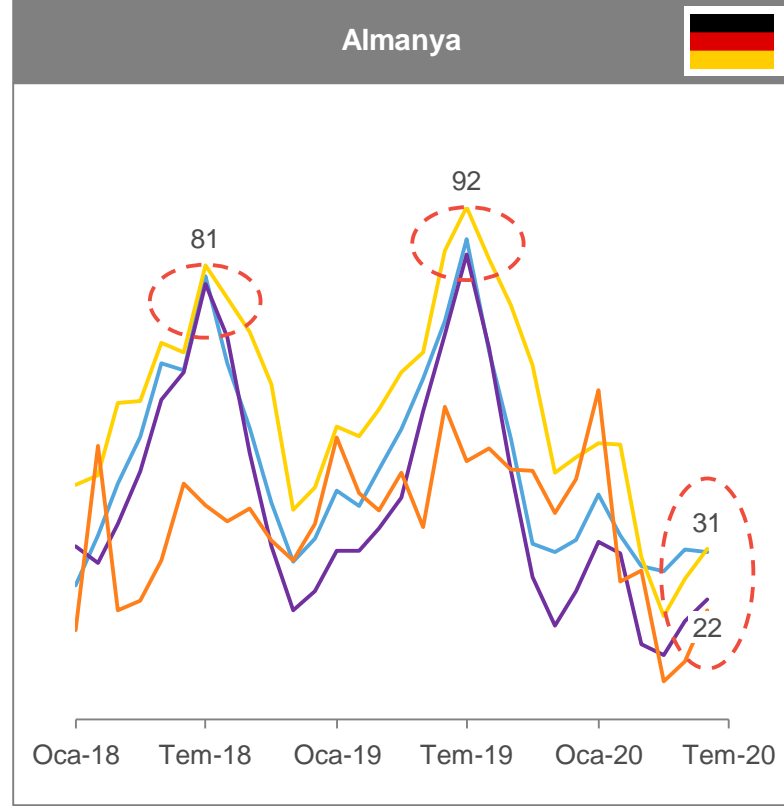
2. Bu süreçte Haziran – Ağustos ayları için aldığınız rezervasyonlarda iptaller yaşadınız mı? (n=16)

Kaynak: TTYD üyeleri, EY-Parthenon analizi

Türkiye'yi en çok tercih eden ülkelerin arama verileri incelendiğinde, çıktıların sektör oyuncularının açıklamalarıyla örtüştüğü görülmektedir – önceki seneye göre yüzde 80'lere varan düşüşler mevcuttur

Seçili ülkelerde turistik bölge terimlerine zaman içinde gösterilen ilgi, Ocak 2018-Haziran 2020
Endekslenmiş ay ortalamaları, en yüksek ilgi gösterilen tarih=100

— Marmaris — Antalya — Bodrum — İstanbul

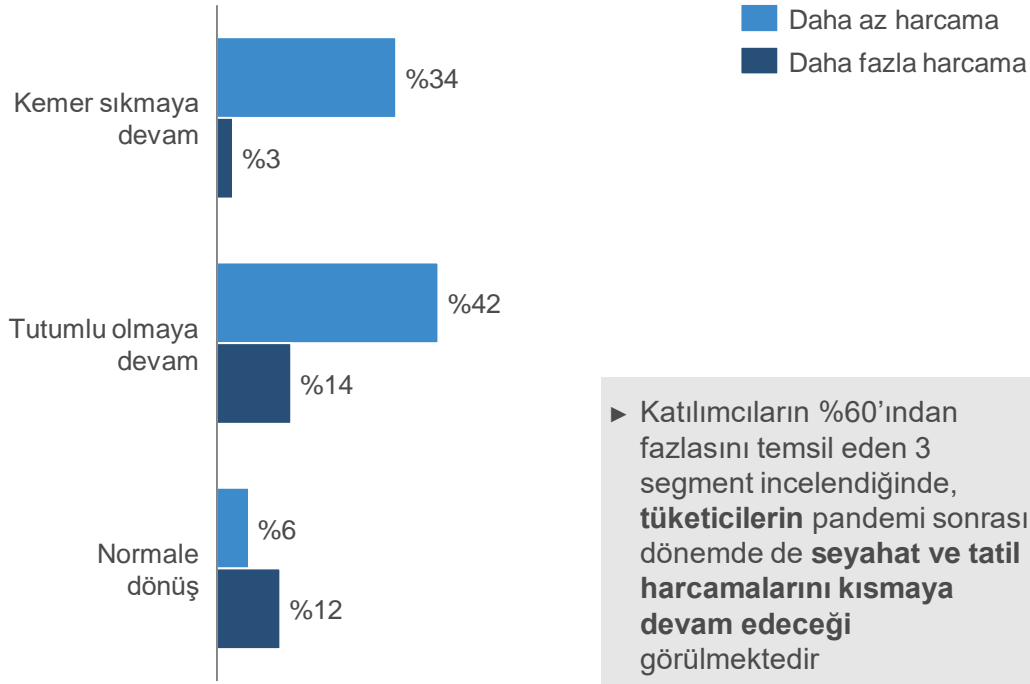

- Yurt dışında yapılmış olan **pek çok çalışma**, **Google üzerinden yapılan aramalarla o bölgeye giden turist sayısı arasında bir ilişki olduğunu doğrulamış** ve bu veriler üzerinden turist sayılarını **düşük hata paylarıyla tahminleyebilmiştir**
- Bu çıktılar ışığında, **önemli turizm bölgelerinin isimlerine geçmiş senelere göre yüzde 70-80 daha az gösterilen ilgi**, turist sayısında **ciddi bir düşüş** olacağını doğrulamaktadır

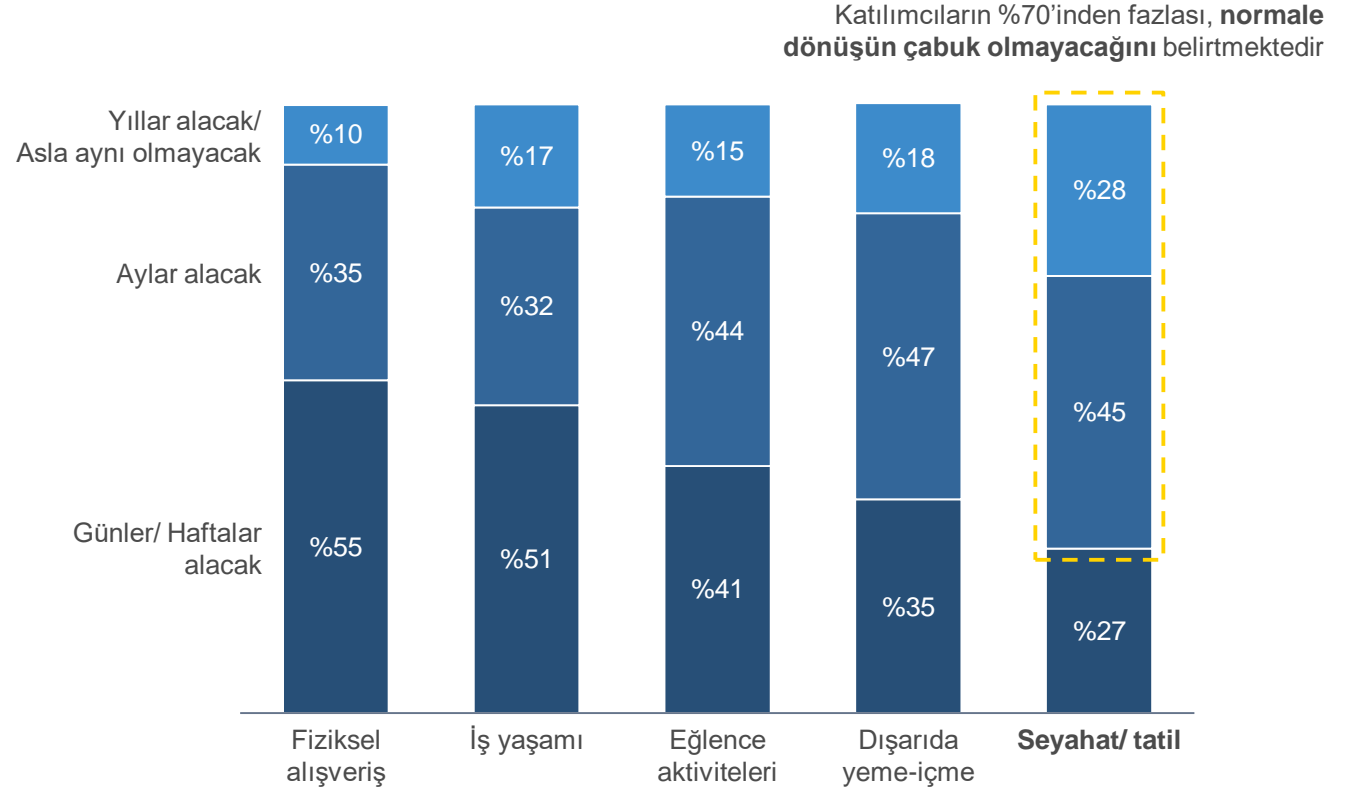
Tüketicilerden elde edilen bilgiler ışığında, salgından sonra kısa sürede toparlanmanın zaman alacağı görülmektedir

Kovid-19'dan sonra tüketici davranışlarındaki değişim
13 ülkeden 12.843 katılımcının sonuçları

Pandemi sonrası seyahat/ tatil harcamalarındaki değişim Segmentlerdeki katılımcıların yüzdesi

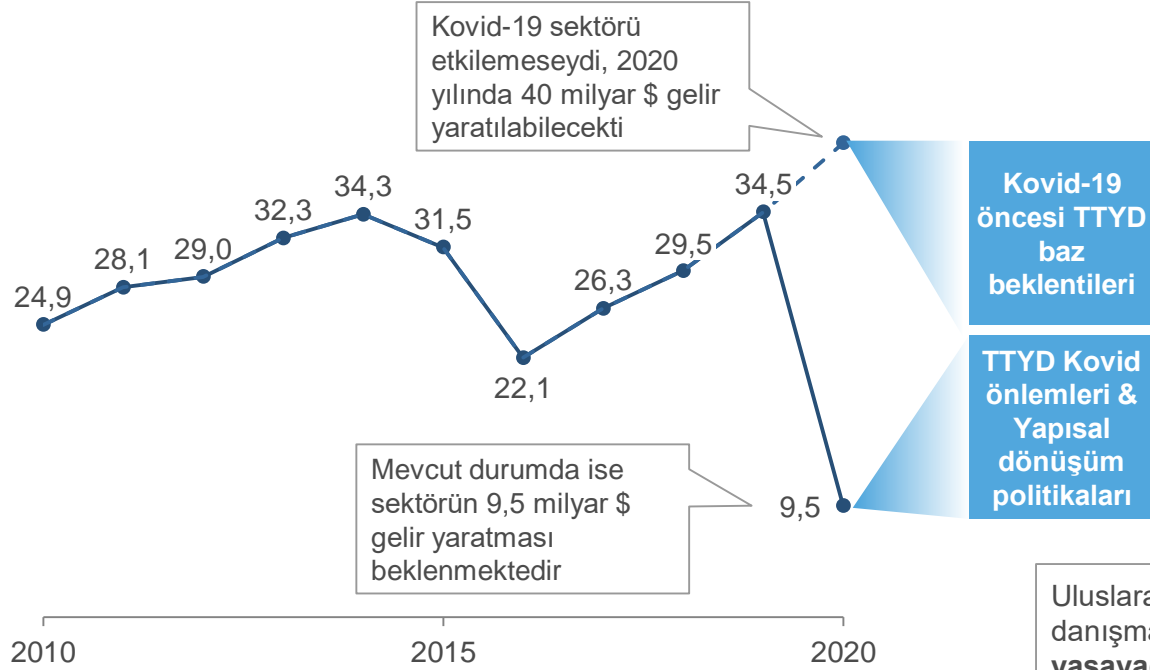
Pandemi bittikten sonra normale dönüş süresi Katılımcıların yüzdesi

Mevcut veriler ve sektördeki oyuncuların anket sonuçları değerlendirildiğinde, turizm sektörünün toparlanmasının birkaç yıl sürmesi öngörülmektedir – bu sürenin uzunluğu alınacak aksiyonlara bağlıdır

Türkiye turizm sektörünün toparlanma tahminleri ve öngörülen turizm geliri

Milyar \$

	Turizm geliri (milyar \$)				İstihdam (milyon kişi)		Açıklamalar
	2021	2022	2023	2033	2023	2033	
Kovid-19 öncesi TTYD baz beklentileri	43,7	48,0	52,8	71,0	4,4	5,8	<ul style="list-style-type: none"> ► Kısa dönem önlemler ve borç stokunun yeniden yapılandırılmasıyla, sektör süratli bir toparlamayla 2023 yılında 2019 seviyesini geçebilecektir ► Sektörün mevcut olan diğer yapısal dönüşüm alanları¹ ile ilgili politikaların (fiziksel dönüşüm, bireysel irtifak düzenlemesi bağlamında turizm rezidansı, 3. yaş turizmi, tanıtım atağı) hayata geçirilmesi durumunda ise, 2023 yılına kadar elde edilen ivme daha da artarak 2033 yılında gelirler 100 milyar dolar seviyesine çıkacaktır
TTYD Kovid önlemleri & Yapısal dönüşüm politikaları	24,9	33,1	40,0	99,0	3,4	8,1	

Uluslararası Hava Taşımacılığı Birliği'nin (IATA), Dünya Turizm Örgütü'nün (UNWTO) ve farklı danışmanlık firmalarının senaryolarına göre, turizm sektörü 2020'de **%60-%80 arası bir daralma yaşayacaktır** ve **ziyaretçilerin ve gelirlerin 2019 seviyesine** ancak **2022'den sonra** ulaşması mümkün olacaktır (detayları ek sayfalardadır)

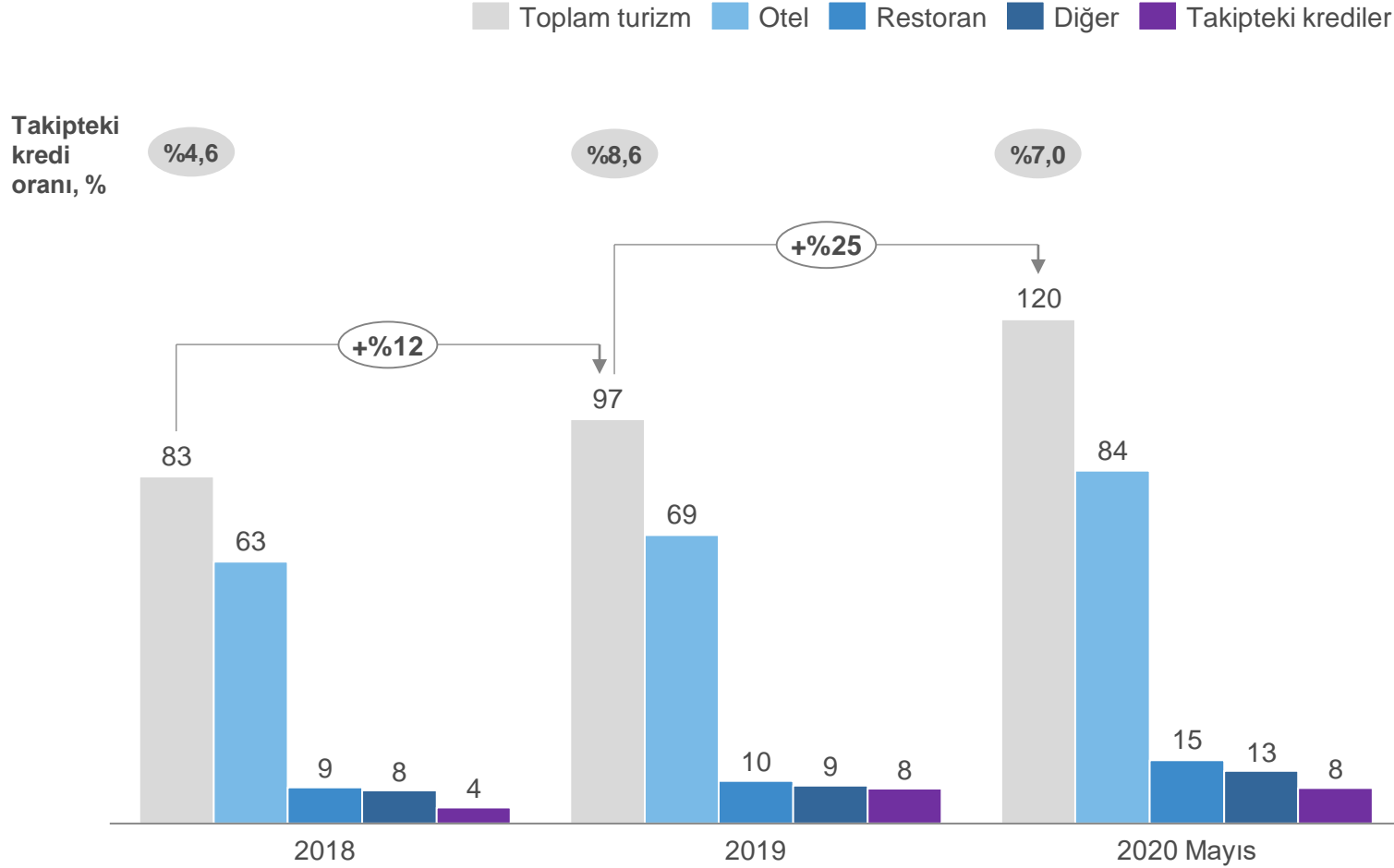
- 2019 yılında 34,5 milyar dolar olan toplam turizm gelirlerinin, mevcut durum dikkate alındığında, 2020 yılında 4,1 milyar dolarlık ilk üç ay gelirleri göz önüne alınarak 9,5 milyar dolar civarında gerçekleşebileceğini göstermektedir
- Sektörün **hızlı bir şekilde toparlanması, bir an önce alınacak etkili aksiyonlara ve uygulamalara bağlıdır**. Aksi takdirde, toparlanma istenenden uzun sürebileceğinden turizm sektörü ekonomiye ve yüksek oranda geri beslediği gıda, tekstil gibi sektörlerle arzu edilen seviyede katkı sağlayamayacaktır
- Sektördeki mevcut konaklama tesisi yapılaşmasının yeni normlara fiziksel dönüştürülerek belirli bir kısmının mix-use hale getirilerek uzun dönemli kiralama ve rezidans satışından ilave gelir yaratmak mümkün olacaktır

1. TTYD-TÜSIAD Turizmde Dönüşüm Senaryoları raporunda detayları mevcuttur

Sektörün Kovid-19 salgını kaynaklı çeşitli sorunlar ile birlikte derin bir finansman ihtiyacı bulunmaktadır

Türkiye turizm sektörünün yurt içi nakdi kredileri ve kredilerin takibe dönüşüm oranları, 2018-2020 Mayıs
Milyar ₺

Yurt dışı kredileri içermemektedir

Turizm sektörünün finansal durumu

- ▶ Sektörün finansal yapısı, 2015 sonrasında oluşan bölgesel siyasi dalgalanmadan ve 2018'deki kur krizinde ağırlıklı olarak yabancı para cinsinden borçlanılmasından dolayı olumsuz olarak etkilenmiştir
- ▶ 2019 yılındaki büyümeye birlikte gelen olumlu hava ve 2020 beklentileri, sektör oyuncularını ek yatırım yapmaya yöneltmiştir
- ▶ Sektörün 2020 Mayıs itibarıyla 16 milyar dolar borç stoku bulunmaktadır, ve toplam kredilerde %4,7 olan takibe dönüşüm oranı turizm sektöründe %7'ye ulaşmıştır. Önlem alınmadığı takdirde, bu oranın sene sonuna kadar 2 katına çıkması beklenmektedir
- ▶ Borç stokuna ek olarak, tesislerin yeniden açılması için ilave işletme sermayesine ihtiyaç duyulmaktadır
- ▶ Turizm sektörünün ayakta kalması ve ülke ekonomisine katkı sağlamaya devam etmesi için, sektörün zayıf finansal yapısının güçlendirilmesi gerekmektedir
- ▶ Sektörün 2019 yılı gelir seviyesini yakalaması için en az iki yıl boyunca desteklenmesi ihtiyacı vardır. Başta konaklama sektörü olmak üzere tüm turizm değer zincirinin uygun koşullarla uzun dönemli sermaye ve diğer finansal araçlar ile desteklenerek yatırımların ve istihdamının korunması önerilmektedir

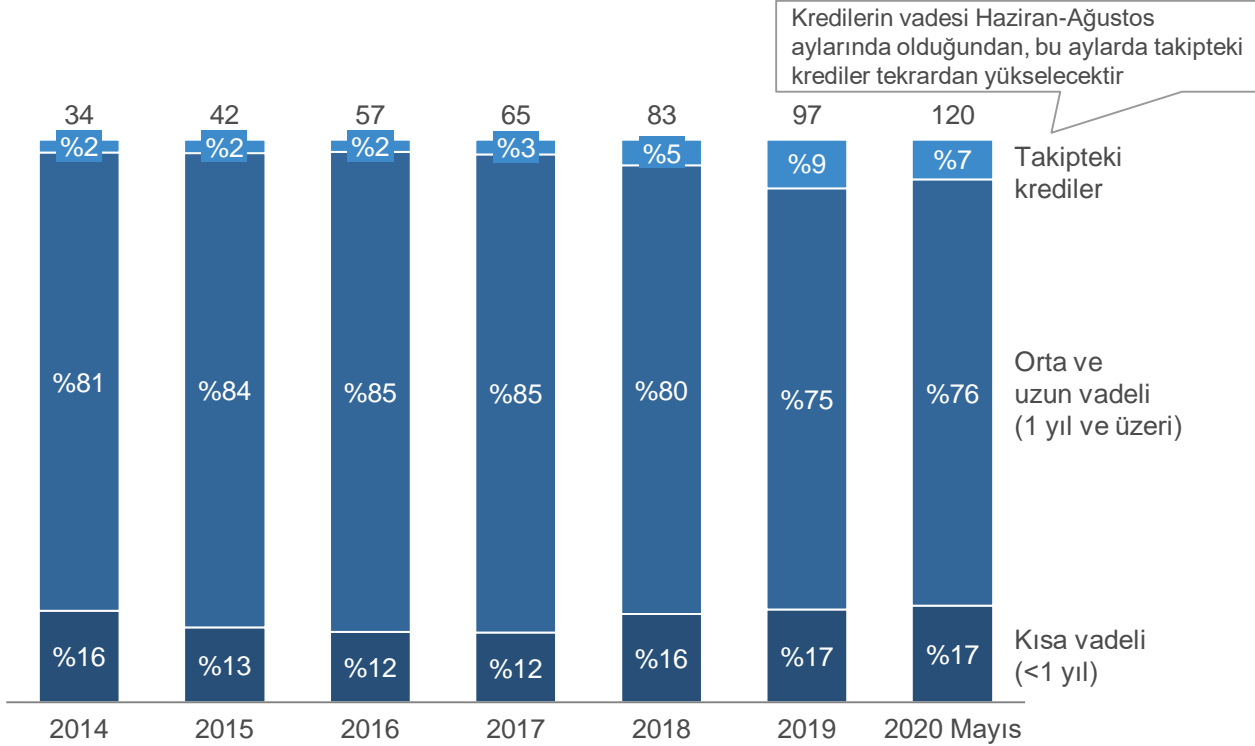

Orta ve uzun vadeli kredilerin ağırlıkta olduğu turizm sektörü, yıllar içerisinde kamu bankalarıyla işbirliğini artırmıştır. Sektörün salgın nedeniyle durma noktasına gelmesiyle, kredileri geri ödeme kabiliyeti azalmaktadır

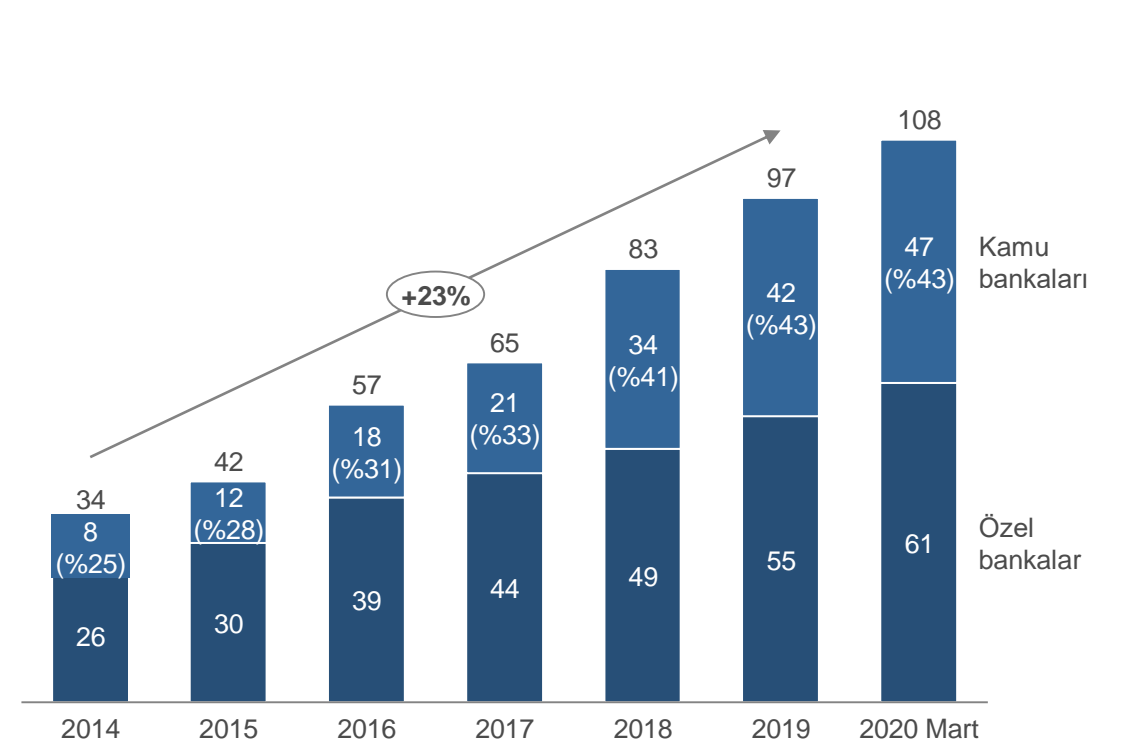
Türkiye turizm sektörünün yurt içi kredilerinin vadelere ve kurumlara göre dağılımı
Milyar ₺

Yurt dışı kredileri içermemektedir

Turizm sektörü kredilerinin vadelere göre dağılımı, 2014 Aralık-2020 Mayıs

Turizm sektörü kredilerinin banka tipine göre dağılımı, 2014 Aralık-2020 Mart

► Sektörün kredi yükünün büyük bir kısmını, orta ve uzun vadeli krediler oluşturmaktadır. Takipteki kredi oranı ise, son iki yılda belirgin bir artış göstermiştir

► Turizm sektörü kredileri, son 5 yılda ortalama %20'lik bir büyümeyle devam etmiş ve sektörün büyümesine katkı sağlamıştır
► Kamu bankaları, sektöre verdiği kredilerde yıllar içinde payını yaklaşık %20 artırmış ve 2020 Mart itibariyle sektörde önemli bir konuma gelmiştir

Türkiye’de turizm sektörüne ödeme ertelemeleri, vergi indirimleri ve finansal destekler sağlanmıştır, fakat bu destekler devam ettirilmelidir

COVID sürecinde Türkiye’nin açıkladığı destekler

Nisan-Temmuz aylarında, askıdaki (sezonluk) personel de dahil olmak üzere sektör çalışanlarına kısa çalışma ödeneğinden (KÇÖ) yararlanma fırsatı sunuldu

İşverenlere dört ay süreyle (17 Nisan-17 Ağustos) çalışanları ücretsiz izine çıkarma hakkı tanındı, izne ayrılanlara da 1.177 TL devlet desteği sağlandı

Acente ve tur operatörlerinin 2020 yazı için yaptığı ön ödemelerin iadesi için, otellere verilmek üzere kamu bankaları tarafından 6 ay vadeli kredi paketi açıklandı

Nisan, Mayıs ve Haziran aylarındaki KDV, muhtasar beyanname, irtifak hakkı bedelleri, ecri misil ve sigorta primleri gibi ödemeler 6 ay süreyle ertelendi

Yürürlüğe girmesi beklenen konaklama vergisi 2021 yılına ertelendi

İç hat uçuşlarında KDV %18’den %1’e indirildi

Yatırımlara destek amacıyla yatırım teşvik belgesi şartlı, 10 yıl vadeli, %6,75 faizle kredi imkanı sunuldu

Kredi Garanti Fonu destekli, azami 6 ay geri ödemesiz 36 ay vadeli ve 125 milyon TL üst limitli ‘İşe Devam Kredi Desteği’ paketi hayata geçirildi

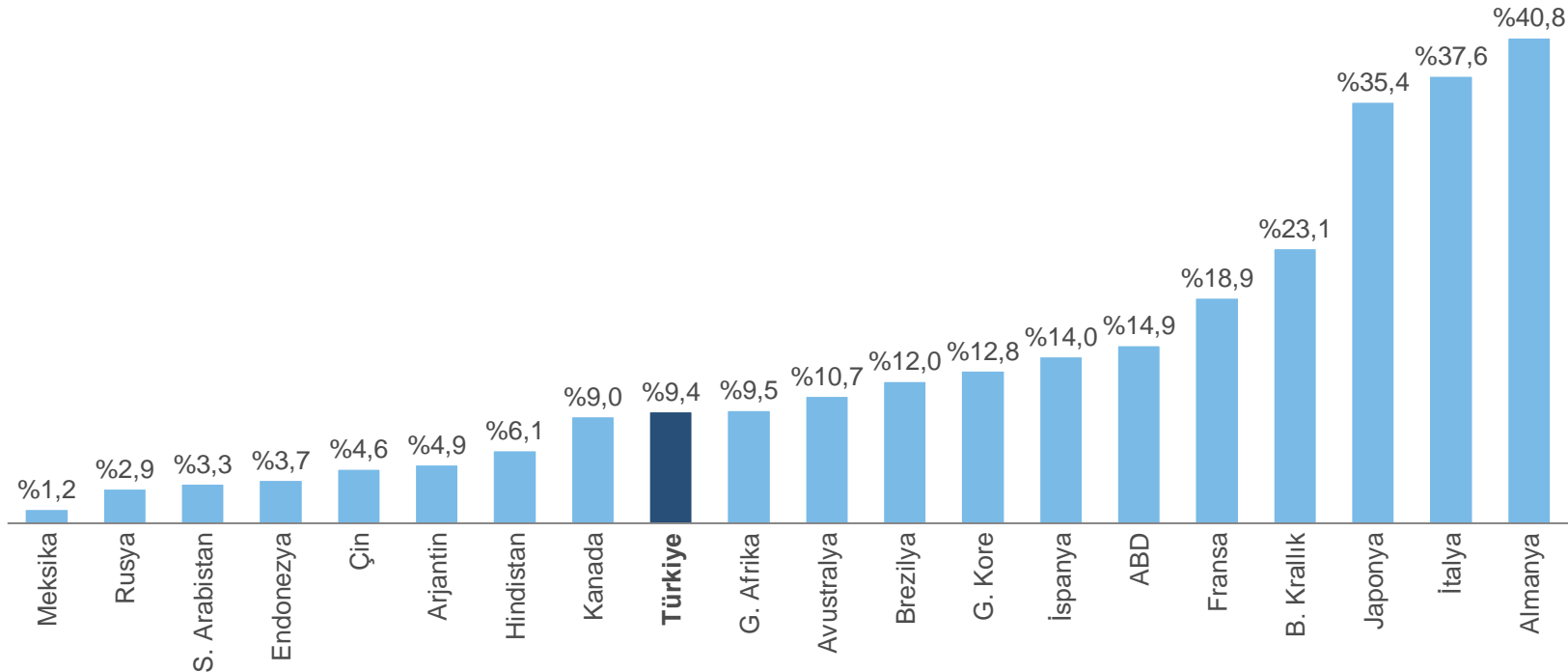

Tatil yapmak isteyen müşterilerin finansman ihtiyacının karşılanması amacıyla, 10 bin TL’ye kadar 6 ay ödemesiz 36 ay vadeli Tatil Destek Kredi paketi açıklandı. Ayrıca havayolu, seyahat ve konaklama harcamalarında taksit sayısı 12’den 18’e yükseldi

- ▶ Sektörün 2019 yılı gelir seviyesini yakalaması için en az iki yıl boyunca desteklenmesi ihtiyacı vardır. Başta konaklama sektörü olmak üzere tüm turizm değer zincirinin uygun koşullarla uzun dönemli sermaye ve diğer finansal araçlar ile desteklenerek yatırımların ve istihdamının korunması önerilmektedir
- ▶ Hükümetin sağladığı Kısa Çalışma Ödeneği’nin turizm sektörü için 2020 yılı sonuna kadar sektöre uygun bir biçimde yeniden düzenlenerek uzatılması istihdam kayıplarının önüne geçecektir
- ▶ Sektörün “afet” durumundan etkilendiği (sağlık afeti) kabulüyle yükümlülükleri için “donma süresi” sağlanması, vergi / sigorta borçları ile kira, kesin izin, kesin tahsis, irtifak hakkı, kullanma izni, yararlanma, hasılat payları, süre uzatımı taksit ödemeleri, ecri misil gibi ödemelere muafiyet getirilmesi veya daha uzun sürelerle ertelenmesi önerilmektedir

Diğer G-20 ülkeleriyle karşılaştırıldığında, ülkemizde sağlanan desteklerin artırılacağı gözlemlenmektedir

G-20 ülkelerinin Kovid-19 krizi için sağladığı mali destekler¹, 2020 Haziran
GSYİH'ın yüzdesi

G-20 ülkelerinin mali destekleri

- ▶ Türkiye, önde gelen G-20 ülkeleri arasında sağlanan toplam destek bakımından gerilerde yer almaktadır
- ▶ Diğer ülkelerin sağladığı desteklere bakıldığında, **vergi yükümlülüklerinin tamamına yakınının alınmaması**, kredi ürünlerine **%90 devlet garantisi**, **turizm sektörüne özel kaynakların ayrılması**, daha **uzun süreli geri ödemesiz kredilerin** hem KOBİ'lere, hem de büyük şirketlere sağlanması gibi örnekler göze çarpmaktadır
- ▶ Uluslararası kuruluşlar, **çeşitli finansal enstrümanlarla** turizm sektörü gibi hassas sektörler başta olmak üzere ihtiyaç içerisinde bulunan sektörlerin desteklenmesiyle (vergi tatili, sermaye takviyesi, düşük faizli krediler) **kriz sonrası devlet gelirlerinin güvence altına alınacağını** belirtmektedir
- ▶ Tüm bu bilgiler ışığında, Türkiye'nin daha fazla destek sağlamak için **hareket alanının bulunduğu** ve bu desteklerin sağlanmasının **önümüzdeki yıllarda değer üretimi için gerekli olduğu** görülmektedir

Turizmin önemli yer teşkil ettiği Akdeniz ülkeleri ve Almanya'da, hem ülke içerisinde hem de Avrupa Birliği seviyesinde çeşitli destekler sunulmaktadır

COVID sürecinde seçili Avrupa ülkelerinin aldığı önlemler ve normalleşme süreçleri

Yunanistan

- ▶ Turizm sektörü için COVID kriz yönetimi komitesi kurulmuştur
- ▶ Turizm sektöründe çalışan paydaşların Turizm Bakanlığı ile acil durumlar ve önemli gelişmeler konusunda iletişimini sağlamak için açık iletişim hattı kurulmuştur
- ▶ Sektör için vergi ödemeleri ertelenmiştir
- ▶ 1 Haziran itibariyle yıl boyu hizmet veren otel ve kamp alanları, 15 Haziran itibariyle de dönemsel hizmet veren otel ve tatil yerleri açılmıştır
- ▶ Uçuşların iki aşamada başlamasına karar verilmiştir: 15 Haziran'da epidemiyolojik olarak iyi durumda olan ülkelere Atina'ya seferler başlamıştır ve 1 Temmuz itibariyle de bütün Yunanistan havalimanları uçuşlara açılacaktır. Test ya da karantina işlemleri uygulanmayacaktır
- ▶ AB Komisyonu, Yunanistan'a 32 milyar €'luk bir yardım paketi hazırlamaktadır

İspanya

- ▶ Hükümet 18 Haziran tarihinde turizm sektörü için 4,2 milyar €'luk bir kurtarma paketi açıklamıştır. Bu paket, düşük faizli kredileri, tanıtım faaliyetlerini ve hijyen önlemleri desteği içermektedir
- ▶ COVID sebebiyle Turizm sektöründeki paydaşların Turizm Bakanlığı tarafından verilen kredilerin ödemeleri ertelenmiştir
- ▶ Turizm sektöründeki girişimcilerin kredi ödemeleri 1 sene ertelenmiştir
- ▶ Çalışanların Şubat-Haziran arası sigorta prim ödemelerinin %50'si için muafiyet tanınmıştır
- ▶ Otellerin 11 Mayıs'ta sosyal mesafe kurallarıyla açılmasına izin verilmiştir
- ▶ İspanya ülke dışından gelen turistler için sınırlarını 21 Haziran'da açmıştır
- ▶ Havayollarının İspanya havalimanlarına iniş maliyetlerinde indirimde gidilmiştir
- ▶ AB Komisyonu, İspanya'ya 140 milyar €'luk bir yardım paketi hazırlamaktadır

İtalya

- ▶ Mart ayında Turizm sektöründe dönemsel çalışıp işini kaybeden çalışanlara 600 € finansal destekte bulunulmuştur
- ▶ Turizm sektörü için vergi ödemeleri ertelenmiştir
- ▶ Yerel turizmi canlandırmak için hükümet düşük gelirli vatandaşlarına yurt içi turizmde kullanmaları için aile başına 500 € (bireysel 150 €) destekte bulunacaktır
- ▶ Konaklama firmaları, tur operatörleri ve turizm acenteleri sosyal güvenlik vergilerini ödemekten muaf tutulmuştur
- ▶ Konaklama iptalleri için ödenen tutarın nakit olarak iadesi yerine kupon verilmesi için gerekli altyapıyı sağlamıştır
- ▶ AB Komisyonu, İtalya'ya 173 milyar €'luk bir yardım paketi hazırlamaktadır

Almanya

- ▶ COVID sebebiyle turizme özel paydaşları bilgilendirme web sitesi kurulmuştur
- ▶ Eyaletler özelinde çeşitli kredi programları açıklamış, garantörlük oranlarını da bazı bölgelerde %90'a kadar çıkarmıştır
- ▶ Almanya ülke dışından gelen turistler için sınırlarını 15 Haziran'da açmıştır
- ▶ Ülkenin en büyük havacılık firması Lufthansa için 9 milyar €'luk bir kurtarma paketi açıklanmıştır. Bu kapsamda Almanya hükümetinin firmanın %20 hissesini alması ve 2023 yılında satışa çıkarması planlanmıştır
- ▶ Almanya hükümeti, Alman turizm grubu TUI için 1,8 milyar €'luk bir yardım paketini de devreye sokmuştur. Bu destekle firma, operasyonlarına devam etmesi için gereken finansmana erişmiştir

Avrupa Birliği turizm sektörü de dahil olmak üzere COVID'den etkilenen 100.000 küçük işletmeyi desteklemek amacıyla Avrupa Yatırım Fonu'ndan 8 milyar Euro'luk finansman desteğini sunmuştur. Ayrıca AB ülkeleri, Schengen bölgesindeki destinasyonları güvenli bölgeler listesine ekleyerek, İspanya'nın ve Yunanistan'ın Türkiye'yi düzenli ziyaret eden Avrupalı turistlerden pay almasının önünü açmıştır. Bu nedenle, sektörün ivediyle desteklenmesi elzemdir

EY olarak, Kovid-19 sonrası sektörlerin desteklenmelerine yönelik alınabilecek tedbirleri ve aksiyonları 2 aşamalı olarak değerlendiriyoruz

Çözüm önerileri için 2 aşamalı yaklaşım

Bugün
(3 aylık süre içerisinde)

Yarın
(2020 sonuna kadar)

Bu aşamada yer alan tedbirlerin ve aksiyonların hayata **kısa sürede geçirilmesi mümkündür** ve **sektörün** mevcut durumunun **iyileşmesine** yönelik **ivedi bir şekilde destek sağlayabilecektir**

İkinci aşama olan 'Yarın'ın altında bulunan çözüm önerileri, **sektörün ihtiyaçlarını daha kapsamlı bir şekilde çözebilecek**, ancak oluşturulması biraz **daha uzun süre alacak aksiyonları** içermektedir

- ▶ Yürürlüğe alınmış destekler, sektörü 2020'de (ve sonraki 1-2 yılda) ayakta tutabilmek için devam ettirilmelidir
- ▶ Salgınla birlikte talepte ciddi düşüş yaşayan firmalar, salgına karşı hijyen önlemleri almak zorunda olduklarından ayrıca operasyonel maliyetlerinde de artış yaşamaktadır
- ▶ WTTC, 2020 yılında küresel turizm sektörünün bir önceki seneye göre hem gelir, hem de istihdam açısından %60'a kadar küçülebileceğini öngörmektedir. Alman turizm şirketi TUI ise, 2019 Haziran sonunda paketlerinde %70 seviyelerinde doluluğa erişmişken, bu sene bu rakamın yarısına bile erişememiştir
- ▶ 2015-16 yıllarında yaşanan bölgesel olaylar, borç yükü altında olan sektörü son derece olumsuz etkilemiştir ve turizm sektörü önceki krizlerin etkilerini üzerinden atamadan Kovid-19 kriziyle karşı karşıya kalmıştır
- ▶ Tüm bu sorunlar göz önünde bulundurulduğunda, turizm sektörünün önümüzdeki 1-2 senelik süreçte düşük seviyede talep ile faaliyetlerini sürdürebilmesi ve sonraki senelerde daha dirençli ve sürdürülebilir bir yapıya ulaşması için, sektöre çeşitli finansal desteklerin sağlanması kritik önem taşımaktadır

Temel gerekçeler

Yurt dışı örnekler incelendiğinde, Kovid-19'un Türkiye turizm sektörüne olan yıkıcı etkisini hafifletecek çeşitli önlemlerin alınabileceği görülmektedir

Sektörün temel sorunlarına yönelik çözüm önerileri

Bugün (3 aylık süre içerisinde)

Mevcutta sunulan Kısa Çalışma Ödeneği'nin turizm sektörü için 3'er aylık dönemlerle 2020 yılı sonuna kadar uzatılması

Sektörün afet durumundan etkilendiği (sağlık afeti) kabulüyle yükümlülükleri için donma süresi sağlanması

Vergi/ sigorta borçları ile kira, kesin izin, kesin tahsis, irtifak hakkı, kullanma izni, yararlanma, hasılat payları, süre uzatımı taksit ödemeleri, ecrimisil gibi ödemelere muafiyet getirilmesi/ daha uzun sürelerle ertelenmesi

KGF Garantili Krediler kapsamında sektöre özgü ayrı bir orta vadeli işletme kredisi programı oluşturulması

Mevcut FYY programının turizm sektörü özelinde tasarlanması: Yeniden yapılanan kredilerin bir kısmına Kredi Garanti Fonu'nun garantörlüğü süreci hızlandıracak ve kolaylaştıracaktır

- ▶ "Kısa Çalışma" ve "Ücretsiz İzin" uygulamalarının ve dolayısıyla fesih yasaklarının 31.12.2020 tarihine kadar uzatılması sektöre büyük fayda sağlayacaktır
- ▶ Gelinen noktada yeni istihdam destek modeli; normalleşmeye yönelik işleyişine katkıda bulunmalı, yetişmiş nitelikli personeli korumalı ve işletmelerimizin yeniden açılması için personelin işe dönüşünü sağlamalıdır. Bu çerçevede:
  - Kısa çalışma ödeneğinin devam etmesi sağlanması ve turizm sektöründeki işletmelerin açılmasını mümkün kılmak üzere tesislerde, çalışma saat bedelinin bir kısmının devlet tarafından ödenmesini içeren belirli bir program dahilinde (kısmi) çalışma zorunluğu getirilmesi sektörün işlemesine olağanüstü fayda sağlayacaktır
  - Kısa çalışma ödeneğindeki personele, işverence ödenecek ücretlere vergi ve sigorta bedelleri tahakkuk ettirilmemesi önerilmektedir
  - Kısa çalışma ödeneğinin turizm sektörüne münhasır bir modelle devam ettirilmesinin sağlanması önerilmektedir
- ▶ İstihdama doğrudan verilecek bu tarz bir destek sektörün işletme sermayesine katkı sağlayarak çarpan etkisiyle ekonomiye doğrudan ve dolaylı daha fazla etki edecektir

- ▶ Halen var olan KGF Garantili Krediler kapsamında sektör için ayrı bir kredi programı oluşturulacaktır
- ▶ Sektörün dönemselliği dikkate alınarak, ciro kaybını destekleyecek, orta vadeli (tercihen, ödemesiz bir dönemi de olan 3-5 yıl) bir program olacaktır
- ▶ KGF Garantisi bankaların böyle bir krediyi vermelerini teşvik edecektir

- ▶ Mevcut Finansal Yeniden Yapılandırma programı turizm sektörünün krizden dolayı bozulmuş finansal yapısını ayakta tutmak için yeterli değildir
- ▶ FYY programının turizm sektörünün ihtiyaçlarına cevap verebilmesi için yeniden tasarlanması, ülke ekonomisi ve istihdam için önem taşımaktadır
- ▶ Turizm sektöründeki yatırımcıların faaliyetlerine devam edebilmesi için 2 yıl ön ödemesiz, 10 yıl vadeli bir yeniden yapılandırma programının gerekli olduğu düşünülmektedir
- ▶ Böyle bir yapılandırmanın bankalar nezdinde hızlı bir şekilde sonuçlandırılabilmesi için Kredi Garanti Fonu'nun (ya da bu amaçla kurulacak başka anapara ödemelerinin bir kısmına garanti vermesi Turizm sektörü için oluşturulacak bir kredi garanti fonu - örneğin Turizm Kredi Garanti Fonu), bankalara garantörlük vererek ve bankaların olası kayıplarını doğrudan karşılayarak, hem kamu bankalarının hem de özel bankaların bu programa katılımını teşvik etmesi mümkündür

Bu aksiyonlarla hem turizm sektörünün finansal ihtiyaçları doğru bir şekilde yanıtlanabilecek, hem de sektörün gelecekte yaşanabilecek sorunlara karşı daha hazırlıklı olması sağlanacaktır

Sektörün temel sorunlarına yönelik çözüm önerileri

Yarın (2020 sonuna kadar)

Turizm sektörünün dönüşümü ve refinansmanı için, Kalkınma Bankası bünyesinde, uluslararası finans kuruluşlarının da katkı sağlayacağı ayrı bir fon oluşturulması

Eximbank kredileri kapsamında, turizm sektörüne ayrılan kaynakların büyütülmesi ve sektörün salgının etkilerini azaltmaya yönelik yeni kredilerle desteklenmesi

Sektöre ilave kaynak yaratılması için turizm alan ve merkezlerinde turizm harcamalarını niceliksel/ niteliksel olarak artırıcı dönüşüm modellerinin oluşturulması

- ▶ Kalkınma Bankası önderliğinde, devletin, EBRD gibi uluslararası kuruluşların ve/ya Varlık Fonu'nun katkı sağlayacağı bir fon oluşturulması, sektörün finansman ihtiyacını karşılamakta önemli olacaktır ve sektörün finansman kaynakları genişleyecektir
- ▶ Bu kaynak sektörün öncelikle mevcut zor durumunu refinansmanla atlatması, sonrasında da dönüşümü finanse ederek sektörün eskisinden de daha iyi verimliliğe ulaşması amacıyla kullanılacaktır. Bu sayede yatırımın geri dönüşü de yüksek olacak ve iki taraf için de kazan-kazan bir yapı oluşturulabilecektir
- ▶ Bu fonun yabancı kaynaklar tarafından da desteklenmesi için turizm yatırımlarının değerinin finansman kuruluşları nezdinde artırılması (örneğin tahsis sürelerinin uzatılarak sektörün teminat değerinin artırılması) önem taşımaktadır
- ▶ Opsiyonel olarak; belirli şartları sağlayan şirketlere hisse karşılığı finansman sağlanma seçeneğinin fona eklenmesiyle, sektör oyuncularını 2-3 sene boyunca can suyuna erişecek, sonrasında ise pazarın toparlanmasıyla hisselerini geri alabilecektir

- ▶ Mevcut kredilerin yanı sıra salgının etkilerini hafifletmeye yönelik yeni kredi programlarının yaratılmasıyla, sektöre destek sağlanacaktır
- ▶ Tur operatörleri ve oteller arasında yapılan satış kontratlarının ve/ya otellerde yapılan rezervasyonların Eximbank tarafından risk sigortası mekanizmasıyla finansmana erişim için kullanılması, finansman için önemlidir

Aksiyonların hızlı bir şekilde alınması durumunda, turizm sektörünün ülke ekonomisine katkılarının ve istihdam seviyelerinin korunması mümkün olacaktır

Turizm sektörünün sürdürülebilir kalkınmasına ilişkin adımların atılmamasının potansiyel sonuçları

Potansiyel riskler

Turizm sektörünün Nisan 2020 itibariyle **toplam kredi tutarı 118 milyar TL** (17 milyar dolar) seviyesindedir. Sektör oyuncularının daha önceki krizlerden de etkilendiği düşünüldüğünde, mevcut durumda **%7,2 seviyesinde** olan takipteki kredi oranının **kısa vadede %15'i, orta vadede ise %50'yi** geçmesi muhtemeldir

Turizm sektörü, doğrudan ve dolaylı olarak pek çok sektöre ekonomik katkı ve istihdam yaratmaktadır. 2019 sonu itibariyle **%14** olan işsizlik oranı, **iç ve dış turizmdeki istihdam kaybının etkisiyle %19** seviyelerine çıkabilecektir

Sektörde **uzun yıllar tecrübe kazanmış** yetişmiş personelin **kaybedilmesi** turizmde **sektörel bilgi birikiminde**, hizmet **standartlarında** ve hizmet **kalitesinde** de **düşüşe yol açarak**, sektörün **geleceği için büyük bir risk** teşkil edecektir

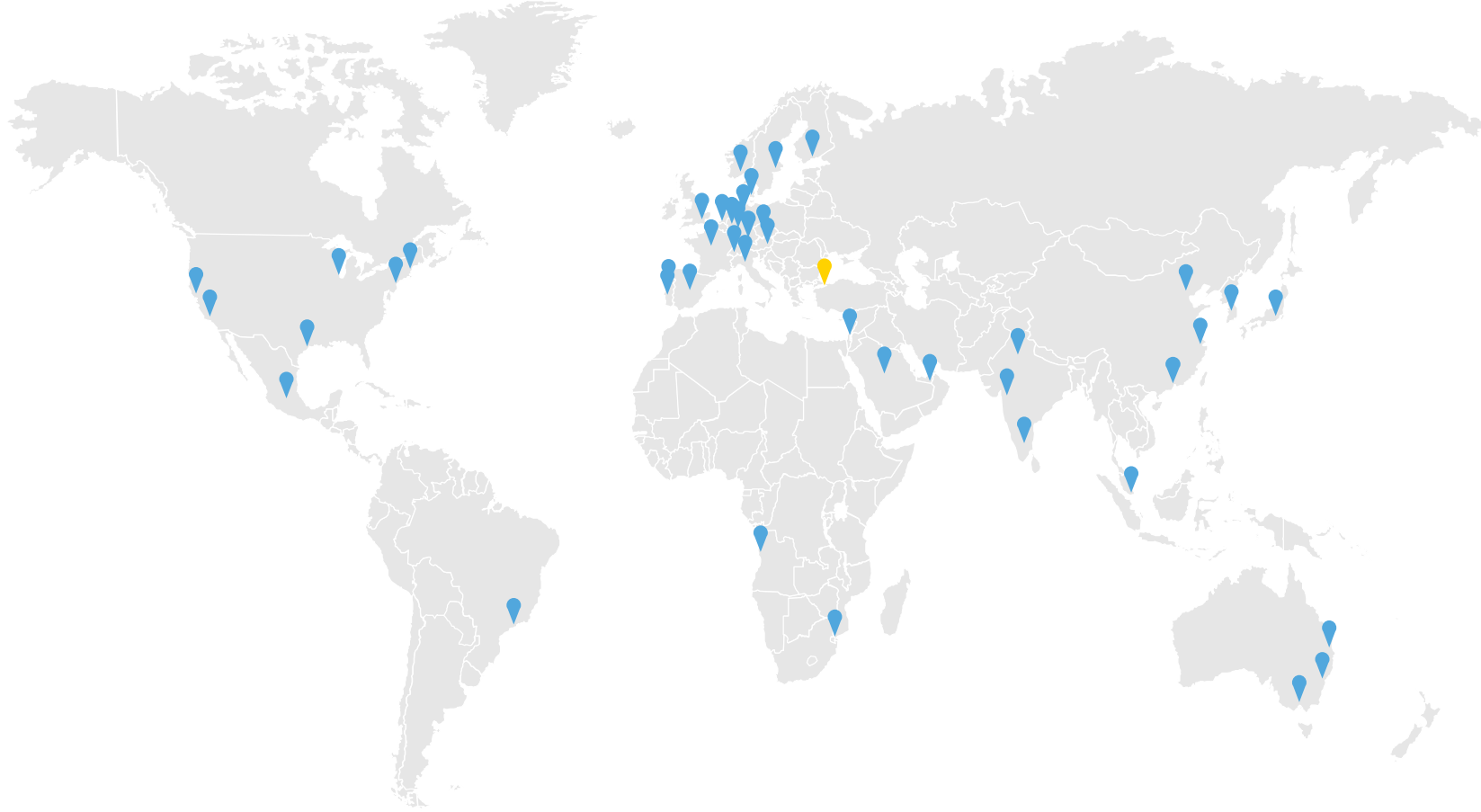

Turizm sektörünün ülke ekonomisi için önemi çok büyüktür. Çözüm önerilerinin ivedi bir şekilde uygulanmasıyla, **istihdamın korunmasına ek olarak**, sektörün **yıllık gelirinin 2022 sonrasında 40 milyar \$'a** çıkarılması mümkün olacaktır

Gerekli desteklerin sağlanmaması durumunda, başta konaklama olmak üzere turizm değer zinciri ağır yara alacak, ve faaliyetlerini sonlandıracak oyunculardan dolayı, **turistlerin farklı bir bölgeye yönelmesi kaçınılmaz olacaktır**. **Kaybedilen turistlerin geri kazanılması** ise hem **uzun bir süre** alacaktır, hem de **daha maliyetli** olabilecektir

Elif Koç

+90 532 554 9344

elif.koc@parthenon.ey.com

Şirket Ortağı, Strateji & Operasyon

İlhami Koç

+90 555 224 2411

Name@parthenon.ey.com

Şirket Ortağı, Kurumsal Finansman

Gün Gökkaya

+90 532 375 9959

gun.gokkaya@tr.ey.com

Direktör, Kurumsal Finansman

Onur Onulay

+90 536 297 4848

onur.onulay@parthenon.ey.com

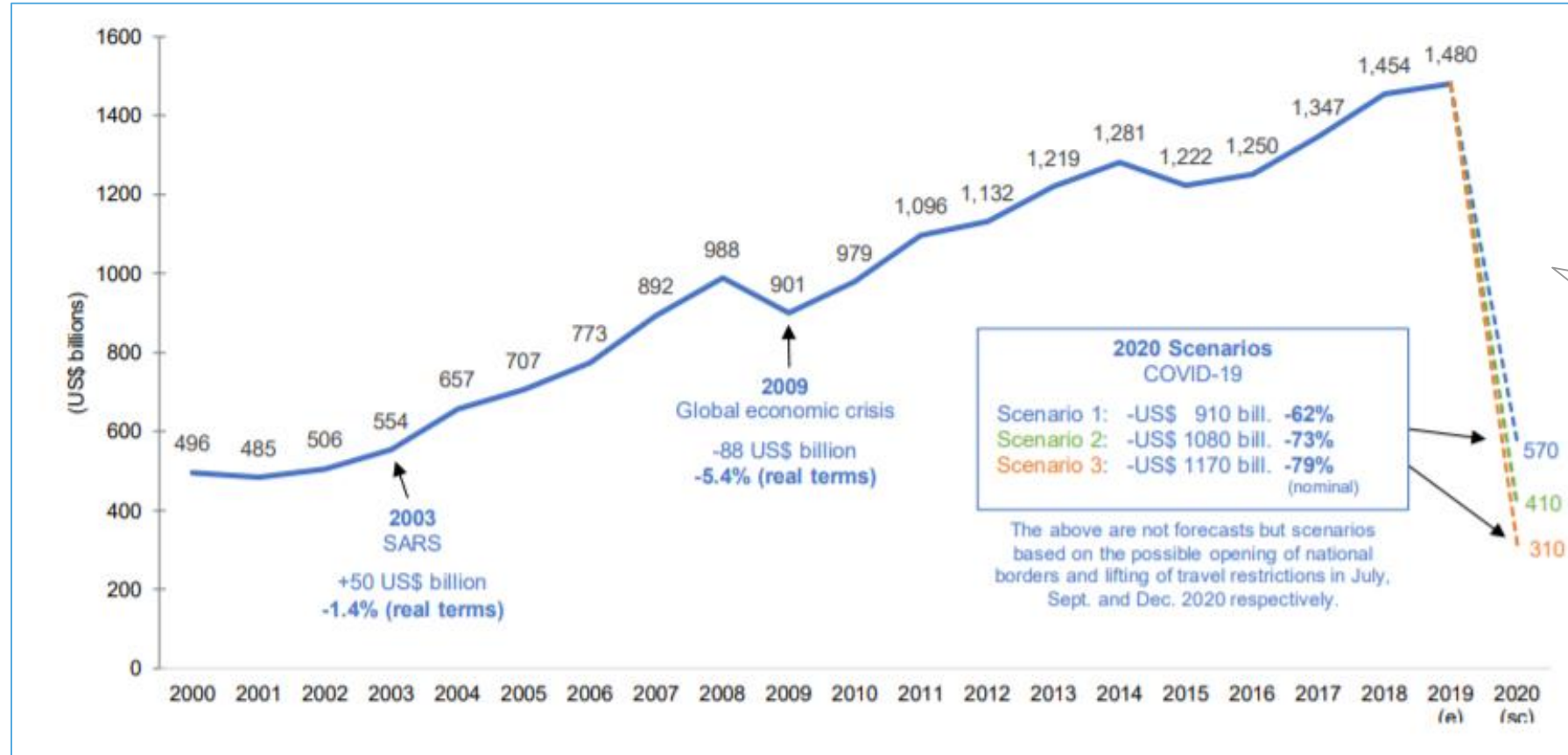
Kıdemli Danışman, Strateji & Operasyon

Dünya Turizm Örgütü gibi pek çok çeşitli kuruluş, 2020'deki daralmanın %80'lere varabileceğini ve yabancı turistlerin tekrar seyahat etmesinin 2021'i bulacağını söylemektedir

Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (UNWTO) Kovid-19 araştırması sonuçları

Back-up

Kovid-19 sonrası küresel turizm gelirleri
Milyar \$

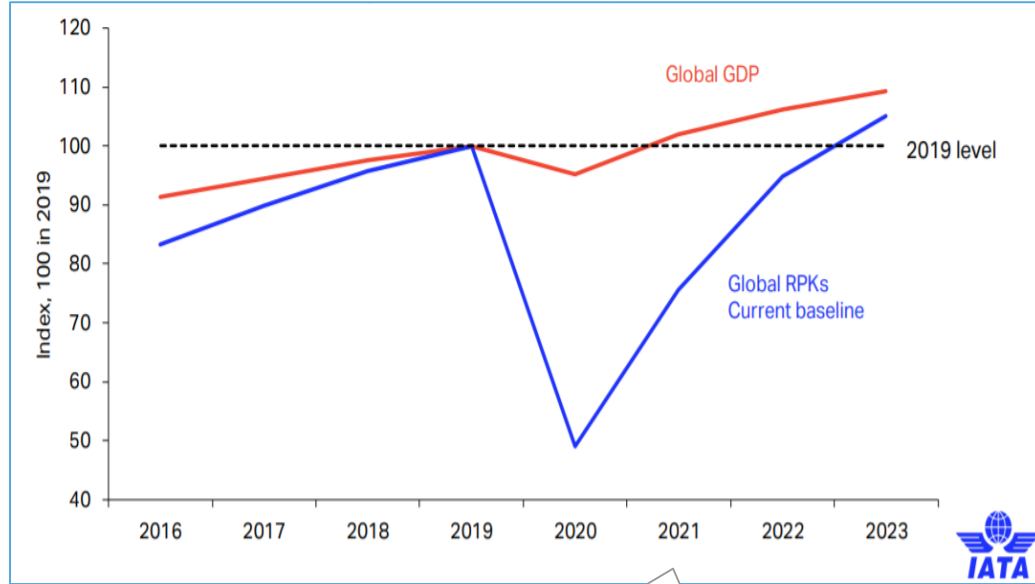
Küresel çapta turizm gelirlerinde yaşanacak kaybın %62 ile %79 arasında değişmesi öngörülmektedir

Sektörün tam anlamıyla toparlanması ve 2019 seviyelerine ulaşması, en iyi senaryolarda bile 2022 yılı ortasından önce mümkün görülmemektedir

Covid-19 sonrası toparlanma senaryoları

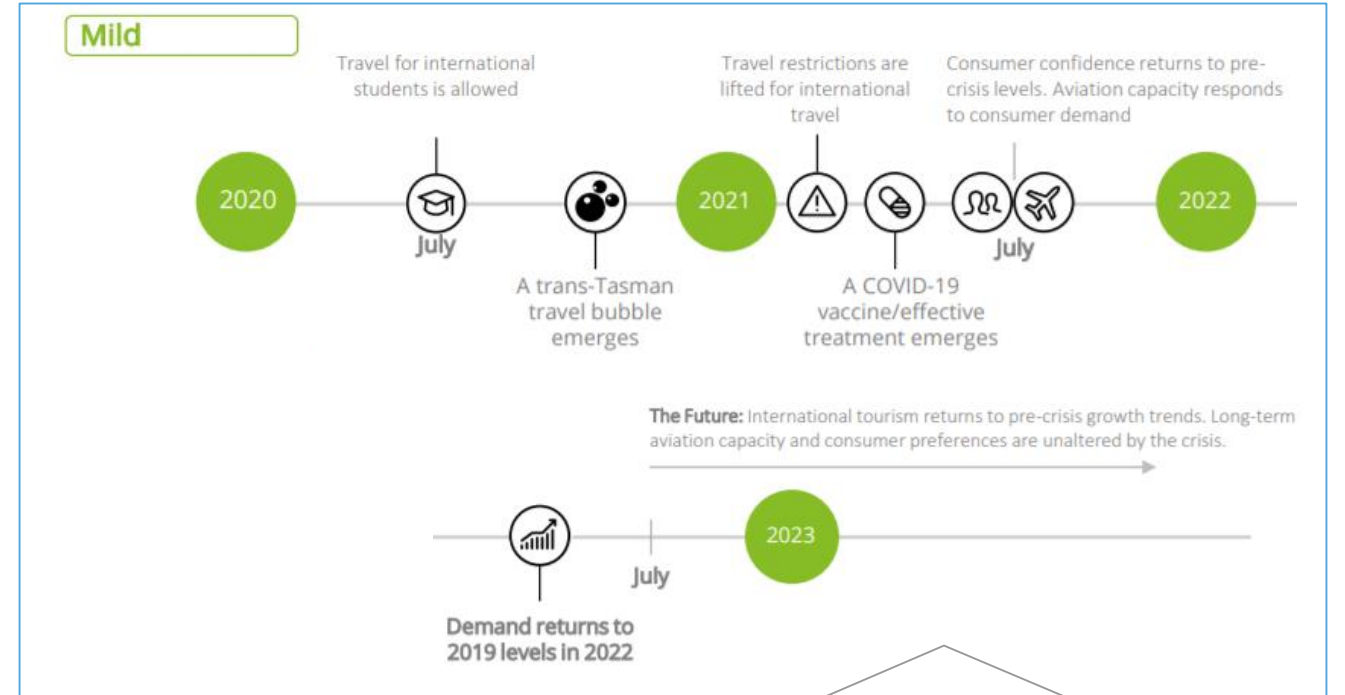
Back-up

Küresel GSYİH ve Ücretli Yolcu Kilometre gelişimi Endekslenmiş, 2019=100

IATA, önemli uçuş metriklerinden RPK'nın (ücretli yolcu kilometre) 2019 seviyelerine ancak 2023 yılında ulaşabileceğini vurgulamaktadır. Yurt içi uçuşlarda bile %70'lere varan bir daralma yaşanmıştır, ve ne yurt içi ne de yurt dışı uçuşlarda hızlı bir toparlanma beklenmemektedir

Kovid-19 sonrası uluslararası turizm talebi senaryoları Optimistik senaryo sonuçları

Başka bir danışmanlık firmasının IATA'nın varsayımlarını da değerlendirerek hazırlamış olduğu optimistik senaryo sonuçlarına göre 2021 yılında aşının bulunması ve tüketici güveninin artışıyla turizm sektörü tekrar canlanabilecek ve 2022 yılı ortalarında 2019 seviyelerine ulaşabilecektir. Diğer senaryolarda ise 2019 seviyelerine ulaşma ancak 2023'te mümkün olacaktır